

శ్రీ ర ప్రు
భారతీరవుణీవుణాలు
 రెండవ భాగము

బ్రహ్మశ్రీ, శ్రీపాద నుబ్రహ్మణ్యాశాస్త్రికృతము.

చ స్నా పు రి:
 వావిల్ల రామస్వామిశాస్త్రయాండ్సన్ వారిచే
 బ్రి క టి త ము.

1940

All Rights Reserved.

Printed by
V. VENKATESWARA SASTRULU
of V. RAMASWAMY SASTRULU & SONS
at the 'Vavilla' Press,
Madras.—1940.

విషయసూచిక.

విషయము.	క్షీరము.
1 రుద్రమచేని	1
2 పట్టావతి	6
3 లక్ష్మీవృజ్ఞి	19
4 భనా	31
5 సుశీల	37
6 సంయుక్త	42
7 అవాల్యాబాయి	57
8 మైనాబాయి	75
9 మల్లమచేని	83
10 పద్మిని	91

1

యద్రుమ దేవి.

శ్రీ ర స్వ.

భారతరఘనాయిమణిలు ర ద్ర మ దే వి.

సార్వభూములలో నుత్తమోత్తముఁ డగు కాకలి గణ పతిదేవుడు చిరకాలము భూమి నేలెను. ఆతనికి రుద్రమ దేవి యను కొమార్తైమాత్రము ఉండెను. వేఱుగ పురుష సంతానము లేకపోయెను. అగుటచే నాతడు రుద్రమకే రాజ్య వ్యువహారములను నిర్వహించుపడుతు లన్నియు నేర్చి మృతిఁ జండెను.

తండ్రిమరణానంతరము శివదేవయ్య యను మంత్రి సాహయ్యమున రుద్రమదేవి సింహాసన మెక్కెను; గాని సామంతరాజులలోఁ గొండజకు ఇది కంటకముగా నుండెను. “జిక యాడుదానికి అంతితులమై యసండుటకంటె చచ్చుట మేలు” అని వారు భావించిరి. వారిలో హరిహరదేవుడు మురారిరావు అనువారు ముఖ్యులు.

ఇక్కడ బీరుగంటిలో రుద్రమదేవి సింహాసన మెక్కెన కాలమునందే ఆక్కడ దేవగిరిలో మహాదేవరాజు గడ్డి యెక్కెను. ఈతడు స్త్రీలజ్ఞోలికిఁ బోపువాడు కాడు. అగు

టచే నాతని యూస్టానకవులు “మహాదేవరాజు పరాక్రమము నకు జంకి ఆంధ్రులు ఆడుదాని మఱుగు బొచ్చిరి” అని వర్ణింపనాగిరి. ఆది విని రాజు పొంగిపోసాగెను. ఈసమయము నందే హరిహరుడును మురారియు దేవగిరికిఁ బోయి మహా దేవరాజుతో మంతనము ప్రారంభించెను.

వారిలో వారికి మాటలు కలిసెను. ఇట్లుండఁగా రుద్రమదేవి కొమూరై యగు ఉష్మక్కుకు పుత్రసంతాసము కలుగ వలయు నని కోరి ఆమెను వెంటనిడుకొని బుద్ధగణపతినిఁ బూచీంచుటకు వడ్డపల్లెకును, వకవిరాదేవిని ఆర్పించుటకు మొగలిచెర్ల కునుఁ బోయి అయిదుదినము లచ్చట నుండెను. ఓరుగల్లుసామృజ్యమును ఎప్పుడు కూలఁద్రోయుదమా యాని చూచుచున్న హరిహరుడును, మురారియు “ఇదే సమయము మహాదేవరాజు సాయ మక్కుఱిలేకయే మనము సఫలమనో రథులము కావచ్చును” అని తలఁచి పోయి ఆమెను ముట్టి డించిరి.

కాని వారు అనుకొనినట్లు జరుగ లేదు. నిష్పాలుగ్రమ్మచు వారు ముందునకు నడచిరి; గాని రుద్రమ వారికిఁ జిక్క లేదు. ఆమె యు క్రిచేసి వారిని ఏమరించి వుటూవుటిప్రయా ణముతో ఓరుగంటికి వచ్చి చేరుకొనియెను. “తప్పిపోయోరా” యని శత్రువులు తహతహపడుచుండఁగా ఆంధ్రవీరులు వారినిఁ దాకిరి. పోరు ప్రారంభ మయ్యెను; గాని తెలుగువారి కత్తు

లకు దృఢి కలుగక పూర్వాల్మీ మహారాఘవీలు ఓడిపోయిరి. మురారియు, వారివారుడును ఇహలోకమును విడిచిపోయిరి. రుద్రమదేవి వారి త్యైక్యర్థ మంత్రయు గౌల్కాట్రించి ఆయ నంతథనముతో పద్మాంజీ దేవికి మహాత్మవములు చేయించెను.

ఇదంతయు సైనతరువాత మహాదేవరాజు మూడు లకుల సైన్యముతో ఓరుగంటిమిాదికి సావకాళముగా దండెత్తివచ్చెను. ఇకి యిట్లు జరుగు నని యొటింగి యంతకు పూర్వాల్మీ రుద్రమదేవి ఓరుగంటిదుర్గము ననేకవిధముల బాగు చేయించి సైన్యమును వృధిచేసి కనిపెట్టుకొనియుండెను.

యుక్తసమయమున ఇరుతెగలవారును దలపడిరి. పదు సైదుషినములు రక్తసదులు ప్రవహించెను. తుడకు దేవగిరి యాదవులు పలాయనము చిత్తగించిరి. రుద్రమదేవి సేన కంత కును నాయకురాలై వారిని తత్తీమితత్తీమి కొట్టించెను. అంద్ర వీరులు తన రాజధాని యగు దేవగిరిని సమీపించుట గని మహాదేవరాజు భీత్యుడై చేయునది లేక చేతులు జోడించుకొని రుద్రమదేవిని శరణవేడి ఆమె పాదములకడ అపరాధము క్రింద కోటిసువర్షములు సమర్పించెను. అంతట రుద్రమదేవి ఆతనిని కరుణించి విడిచి ఓరుగంటిసామూజ్యమునకును దేవగిరిరాజ్యమునకును సరివ్యాధున జయస్తుంభములు నాటించి శాసనములు ప్రాయించి ఏబడిలక్షల హాన్నులను తనసైనికులకు బహుమానముగా నిచ్చెను.

రుద్రమదేవి యింక ననేకశత్రువులను తలయొత్తుకుండ
చేసి తన సామ్రాజ్యమున నేపియు కల్గోలములు ప్రట్ట
కుండ నతిజాగ్రత్తతోఁ బరిపాలించి ప్రజలను కన్నతల్లివలె
రక్షించెను. కొంతకాలము జరిగిన తరువాత ఉష్మక్క గర్భ
వతియై తొమ్మిదినెలలు మోసి యొక కుమారునిఁ గనియొను.
మహాదేవయ్య సూచన ననుసరించి రుద్రమదేవి యాబాలు
నకు ప్రతాపరుద్రదేవుడు అని నామకరణము చేసి ఓరుగంటి
సామ్రాజ్యమునకుఁ బట్టభద్రునిఁ గావించెను. పిదప కొన్ని
దినములకు ఉష్మక్క మఱియొకకుమారునిఁ గనియొను. ఆతనికి
అన్న మదేవుడు అని పేరు పెట్టబడియొను. రుద్రమదేవియు,
మహాదేవయ్యయు బాలకులకు సకలవిద్యలను సేరి ప్రభూ
వంతులను గావించిరి. మనుమని పరిపాలనమును గొన్ని దిన
ములు చిత్రగించి రుద్రమదేవి శివసాయుజ్య మండెను.

మూడు లక్షల శత్రువైన్యముతో స్వయముగ ఘోర
యుద్ధము గావించి విజయమును బడసి పాదాక్రంతుడైన
వైరివలన కోటి సువర్ణము లపరాధముగఁ గైణిన స్త్రీని
ప్రపంచమున కంతకు నొక్క యాంధ్రదేశము మాత్రమే
చేయొత్తి చూపినది. తొల్లిటి యాంధ్రదేశము ఇట్టి ఆనేక
స్త్రీరత్నములచే నలంకరింపబడి భారతదేశమున కంతకును
నాయకమణియై విరాజిల్చినది.

2

పద్మావతి.

పద్మావతి.

మహాక్షేత్ర మగు జగన్నాథపట్టణమున అగ్నిషతోత్సుండు నొక బ్రాహ్మణుడు నివసించియండెను. ఆతుడు వేదవే దాంగముల నామూలాగ్రముగఁ జవివిన విద్యాంసుడు. యాగము లసేకములు గావించిన యాహితాగ్ని. దయాసత్యు శోచములకుఁ దావలము. నిజముగ నాతుడు “బ్రాహ్మణబాతి కలంకార” మని చెప్పటికుఁ దగియండెను. ఆతనికి లేక లేక ఒక్క కొమూరై గలిగెను. అగ్నిషతోత్సుండు నాతనిభార్యయు. నాబిడ్డ నతిప్రేమతోఁ బెంచుచు నత్యానందము ననుభవించు చుండిరి. బిడ్డకు పద్మావతి యని ముద్దువేరు చెట్టిరి.

పద్మావతి అంత చిన్నతనమునగూడ తోడి బాలికల వలె కేవలము నాటపాటులతో దిన మెల్లఁ గడువక తలిదం. ద్రులు చనవు చూపిన కొలదియు, వారు చెప్పిన చొప్పున నడుచుకొనుచు, వారు ఆనందించిన కొలదియు సంతోషమును గూర్చుచు నుండెను.

ఆమె యావనము ప్రాపించునప్పటికి విద్యావతి గూడ నయ్యెను. బంగారమునకుఁ బరిమళ మబ్బినట్లు ప్రకాశించు.

భారతీయమణిమణిలు

చున్న కొమారైకు తగిన వరునిఁ దెచ్చుటకుఁ దండ్రి ప్రయు
త్వములు ప్రారంభించెను.

జగన్నాథమున నిష్టుండఁగా, బిల్స్ యను గ్రామమున
అగ్నిహాత్తునితో సమానుఁడైన నారాయణభట్టు అను
విద్యాంసునకు జయదేవుఁ డను కుమారుఁడు పుట్టి పెరుగుచుం
చెను. ఆతడు కారణజన్మిడో యనునట్లు బాల్యమునుండియు
ఆద్భుతప్రతిభను ప్రకటించుచు గురువును తలిదంద్రులను,
చూచినవారి సందఱను ఆశ్చర్యానిమగ్ను లను గావించుచుండెను.
వూర్తిగ యావనము వచ్చునప్పటికి ఆతడు సంగితసాహిత్య
ములయందును, కవిత్వమునందును ఆసమానుఁ డయ్యెను.

అగ్నిహాత్తుడు వరాన్యేషణము ప్రారంభించెను; గాని
పద్మావతికి తగిన భర్త యాతనికి గాన్యింపలేదు. ఒకమాసము
గడచినను సంకల్పము నెఱవేరక యాతడు తహతహాపడు
చుండఁగా దేశసంచారము చేయబ్రహ్మణులు “సీకొమారైకు
జయదేవునికంటె మంచివరుఁడు ఇఉక దొరకడు” అని చెప్పిరి.
“ఆ స్త్రీవిషయమున మేము చెప్పిజూలము. సీధితికి నాతని స్త్రీతి
కిని చూచి భేదమున్న ది. ఆతడు వైభవములవిషయమున నీతో
తూఁగఁజాలడు” అనిసూడ వారు చెప్పిరి. అయినను ఆతడు
బిల్స్ గ్రామమునకుఁ బోయి చూచి సకలమునకు సంతుష్టుఁడై
“ఆ స్త్రీ సంగతి యోచింపడగినదిగాదు. నేడు లక్షోధికారియై
యున్న వాడు రేపు భిషోధికారి కావచ్చును. అల్సై నేడు

భిక్షోధికారియై యున్న వాడు రేపు లక్షోధికారి కావచ్చును. ఇది యొకడు నీర్మియింపజాలని విషయము. ఇంతకును జయ దేవుడు ఇంత చిలుతప్రాయమునందే గొప్పయశస్సు నాజించెను. ఇక నాతనికిఁ గావలసిన దేమున్నది?" అని తన మనస్సునకు సమాధానము చెప్పుకొని యింసంగతి భార్యకును కొమార్కె కును జెప్పేను. వారిరువురును గూడ తండ్రినిశ్చయము నంగిక రించిరి. జయ దేవుని యశోగానమును పద్మావతిగూడ వినియు న్నది; గావున నామె జయ దేవుని తనకు భర్తను గావింపు డని దేవతలను ప్రార్థింపజోచ్చేను.

యుక్తసమయమున అగ్నివళోత్తుడు మఱల బిల్య గ్రామమునకుఁ బోయి తన యభిప్రాయము నెతేంగింపగా నారాయణబ్ధ్యము ఆతని భార్యయుఁగూడ వెంటనే యంగిక రించిరి. అంతట అగ్నివళోత్తుడు ఇంటికి వచ్చి సకలమును సిద్ధపడిచి యొక శుభమువలూర్తమున ఉభయుల ఖర్చులను తానే భరించి వైభవముతో వివాహమును గావించి కూతు నత్తవారింటికిఁ బంపెను.

యభార్థమున పద్మావతికి తండ్రియింటుఁ జరిగినట్లు అత్తవారియింట జరుగదు. ఆక్కడ అన్నియు ఆసంపూర్చుము గనే యుండెను. అయినను ఆమె దేమియు వగవలేదు. జయ దేవుడు తనభర్త ర్మేనందులకు ఆమె చాల నానందింపసాగేను. అంతట విద్యాంసుని చెట్టపట్టుటు కోత తపము చేయవలెను?

విద్యావతి యగుటవలన వద్దువతి యారహస్యమును తెలిసి కొనఁగలిగేను.

జయదేవునకు పురాకృతశ్శాస్త్రాలేశమున అపారమైన శ్రీకృష్ణభ్రతీ యలవడెను. అగుట నాతుఁ డెప్పుడును శ్రీకృష్ణుని శ్రవణ మనన థ్యానాదులచే బూజించుచు నాసంచించు చుండెను. ఆతఁడు గీతగోవింద మను నొక గౌప్య గ్రంథమును సంస్కృతమున రచించెను. సంస్కృతమున ప్రవేశమగలవా రెల్లరు నాతని ప్రతిభను గ్రహించియే యుందురు.

జగద్వ్యాప్తమైన యాతని యశస్విచే నాకర్మింపబడి సమాపగ్రామమున నివసించుచున్న ధనికుఁ డగు వర్తకుఁ డొక్కుఁ డొకనాడువచ్చి జయదేవుని పాదములమీద వ్యాలి “మాగ్రామమునకు దయచేసి మమ్మ ఉద్ధరింపవలసిన” దని ప్రార్థించెను. ఆమాయిక మగు ఆవర్తకుని ప్రార్థన నాలకించి జయదేవుడు భార్యాసహితముగ ఆగ్రామమున కరిగి కొన్ని దినము లచ్చుట నివసించి ఆవర్తకునకు ఆతని కుటుంబములోని వారికి ఇంకను గ్రామమునందలి మట్టికొండజకును జ్ఞానపోదే శము గావించి మఱల తన గ్రామమునకు బ్రయాణ మయ్యెను. ఆప్యాడావర్తకుడు విలువగల అనేకవస్తువుల నీయుఁ భోయెను; గాని యొంత ప్రార్థించినను జయదేవుడు ఆంగీక రింపలేదు. “నీవు నాకు ఒక్క దమ్మిడి యైన నీయనక్కాలేదు. దీనులను పోషింపుము. అది భగవంతునకు ప్రీతికర” మని జయ

దేవుడు చెప్పేను. ఇక నేమి చేసినను ప్రయోజనము లేదని తెలిసికొని ఆవర్తకుడు జయదేవుడు డెక్కిపోవుటకు నియమించిన బండి కదుగుభాగమున వరాల సంచులను గట్టించి “బిల్వ గ్రామము చేరినతరువాత గురువు లెఱుంగవుండ ఈధనమును పద్మావతీచేవిగారికి సమర్పింపుము” అని బండివానికి చెప్పి పంపేను.

అందఱను ఆళీర్వ్యదించి జయదేవుడును పద్మావతియు బండియేక్కిరి. గ్రామవాసులు ఊరు దాటునంతవజుకు సాగ నంపిరి. శిఘ్రములు మఱి కొంతదూరమువజుకు వచ్చిరి. తుద కండఱును వెనుకకుఁ బోయిన రెండుగడియలకు బండి ఆర ణ్యము ప్రవేశించేను. అందుగూడ కొంతదూరము పోయిన తరువాత దొంగలగుంపు ఒకటి వచ్చి బండి నాక్రమించేను. జయదేవుడు వారిని జూచి సంగతి యంతయు గ్రహించి “మిాకేమియు నభ్యంతరము లేదు. మిాసంకల్ప మెట్లో ఆట్లు చేసికొనవచ్చును” అని చెప్పి భార్యతోఁ గూడ బండిదిగేను. దొంగలనాయకుడు ముందునకు వచ్చి “మిావద్ద నున్న దంతయు నిచ్చివేయుడు” అని చెప్పేను. జయదేవుడు ఆళీ చేసేను. పద్మావతి తన రొండలిమిాది వస్తువు లన్నియు నిచ్చి వేసేను. ఇది యిట్లు జరుగుచుండగా తక్కిన దొంగలు బండి యంతయు వెదకి బండి యదుగున కట్టబడియున్న వరాల మూటలుగూడ విష్ణుకొనిరి అంతయు నైన తరువాత దొంగల నాయకుడు ముందునకు వచ్చి “ఈతని ధోరణి సందేహః

స్వదముగా నున్నది. ఇప్పుడిట్లు నిర్లిప్తతతోఁ బ్రవర్తించుట చాల అనుమానమునకు తావలముగా నున్నది. ఈతే డిప్పాడు మనల నేమియు చేయలేదుగా; మన మిాతని నిష్టై వదలి పెట్టితి మేని గ్రామమునకు బోయి మన సంగతి అందజుకును దెలిపి మన నెత్తిమిాదికిఁ దెచ్చును; గావున ఈతనిని కాలు చేతులు కట్టి పాశునూతిలోఁ బడవేసిరండు” అని చెప్పెను. కొంగలు అణ్ణే చేసిరి. తమ నాయకుని యాజ్ఞవలన వారు పద్మావతిని బండివానిని యథేచ్చగ విడిచి వెడలి పోయిరి.

బండివాడు ఎట్లో బ్రతికి స్విధలము చేరుకొని సంగతి యంతయు యజకూనునకు జెప్పెను. జరిగినదానికి వర్తకు డెంతయు వగచి జయదేవకవిని వెదకి తెచ్చుటకు పదుగురుసేవకు లను నియమించెను.

పద్మావతియు జారచోరులను, కృరమ్యగములను ఎట్లో తప్పించుకొని స్వగ్రామము చేరి సంగతి యంతయు బంధువుల కెత్తింగించి భర్తనిమిత్తము విచారించుచు పానాహారము లను విడిచియుండెను. బంధువులను జరిగినదానికి ఎంతయు వగచి జయదేవునినిమిత్తము కొందరు బయలుదేజేరి.

ఇప్పి యట్లుండగా క్రోంచదేశపురాజు ఆపాడు నూయి యున్న అరణ్యమునకు వేటకు వచ్చి మృగములను చెండాడుచు నూతిచెంతకు రాగా అందునుండి అద్భుతగానము విన

నచ్చెను. అందుల కాళ్ళర్వీపడి రాజు దానిని సమాపించి మాడఁగా జయదేవుడు గాయములనుండి రక్తము కారు చున్నను లేక్కానేయక భక్త్యావేశమున తాను రచియించిన గీతగోవిందమునందలి కీర్తనలను పాదుచుండెను. రాజు ఇంగితము నెఱింగి సేవకులు జయదేవుని బైట్టికే దీసి కట్టు విజ్ఞిపి. రాజు సంగతి యంతయు విని ఆతఁడు జయదేవుడు డగుట రొటింగి “మహాత్మ ! మాకు దెలియనిది లేదు. గతించిన దానికి వగచుటకంటె ముందుచేయవలసిన పని ప్రారంభించుట మంచిది. ఆరిషడ్వీరములను జయించిన తమకు దేహము ఇట్టి స్థితిలో నున్నందులకు వగపు లేకపోవచ్చును; గాని ప్రాణము నిలుచుటకు ఈపాంచభౌతిక దేహము ఆవశ్యకము; గావున దీనిని రక్షించుకొనవలసియున్నది. నాతోగూడ నాపురము నకు దయచేయవలయు నని ప్రార్థించుచున్నాను. ఆక్కడ సంస్థానవైద్యులు తమకు ఉచితచికిత్సలు చేయగలరు” అని ప్రార్థించెను. అందులకు కవి “రాజా ! నీయావ్యాసమును తిర స్కృతించుటకుఁ దగిన కారణము లేమియు లేవు. అయినను నీతో నాకటి చెస్పవలసియున్నది. మదైకటివిత యగు నాపత్ని రొట్టిస్తిలో నున్నదో తెలియదు. ఆమె బ్రతికియున్నచో వెదకి తెప్పింపగలవా ? బ్రతికియున్నదో లేదో గూడ విచారణ చేయవలసియున్నది. ఇందులకు నీవు పూనుకొందువా ? నాకు నాశరిరమునకు చికిత్స చేయించుటకంటె నాభార్యాను వెదకుట ముఖ్యకార్యము. అట్లు చేసెచవేని నేను నీపురము

నకు వచ్చేదను. లేకున్న ఈమంభీపాకసరకమునుండి నన్ను ధరిం చిత్తిచి; గావున నాయాళీర్యచనములను బడసి నాదారిని నన్ను బోసిము. నీమేలు సెప్పటికీని మఱునను. నాభార్య కనబడినచో తరువాత నేను తప్పక నీపురమునకు వచ్చి నీదర్శనము చేసే దను” అని బదులు చెప్పేను. దానిమిాద రాజు తమ సెలవు ప్రకారము చేసేద నని మాట యాయఁగా కవి రాజుతోఁ గూడ క్రొంచనగరమునకుఁ బోయేను.

రాజూజ్ఞవలన ఆస్తానవైదుయలు కవికి రాజోచితచికిత్సలు ప్రారంభించిరి. ఆచూకీ తీయటలో నిపుణులైన లుదోయ్యగులు పద్మావతిని పెదకుటకు బయలుదేఱిరి.

ఆట వైదుయలు కవికి ఆరోగ్యస్నానము చేయించునపు టీకి ఇట రాజోద్యోగులు జగన్నాథమున పద్మావతినఁ జూచిరి. వారు ఆమెకు సంగతి యంతయు నెత్తింగించి పాలకి నెక్కించి పద్మావతిని క్రొంచనగరమునకుఁ గౌనిపోయిరి.

పద్మావతియు జయదేవుడును ఒకరి నొకరు చూచు కొనిన పెంటనే కౌగిలించుకొని జరిగిపోయిన దంతయుఁ దలఁచి కొని కొంతసేపు వగచి పిదప నిల్లు శుఫసమావేశము కలిగి నందులకు ఆనందించి సర్వేశ్వరునకు నమస్కారము లర్పించి రాజును వినుతించిరి.

రాజును, రాణియుగూడ జయదేవుని పద్మావతిని చాల నాదరముతోఁ జూచుచుండిరి. ఒకనాఁడు పద్మావతి రాణికి ధర్మా

పదేశము గావించుచుండఁగా నొక దాసి వచ్చి రాజబంధువు లలో నొక యువకుడు చనిపోయె ననియు, పతివ్రత్యైన యాతని ఖార్య సహాగమనము చేయనున్న దనియుఁ జెపెను. అది విని యచట నున్న వా రందలును ఆయువతి పాతివ్రత్య మును మిగులఁ గౌనియూడిరి; గాని పద్మావతి యామూటలను, ఆపొగడ్డలను వినియు వినసట్లు ఉఁరకుండెను. అందులకు ఆళ్ళ ర్యాచకెత్తైను “పతివ్రత్యైన యాయువతిని గుత్తించి మేమంద ఐము నిట్లు అనేకవిధముల వినుతీంచుచుండఁగా మించేమియు మాట్లాడుట లేదేమి? ఈవార్తనే వినిసట్లు లేదేమి?” యని ప్రశ్నించెను. అందులకు పద్మావతి మందవసము గావించెను. అది చూచి రాణి అసంతృష్ట యగుచుండఁగా పద్మావతి బొములు ముడిచి “చెప్పట కేమున్నది? లోకములో ననేక విధము లయిన వ్యక్త లున్నవి. ఒక వ్యక్తికి సంతోషించిన ఒక వ్యక్తి విచారించును. మత్తియెక వ్యక్తికి తటసముగ నుండును. ఇందులకు కారణ మేమని యొవరికిని ఆడుగవలసిన పని లేదు. ఇంతకును సహాగమనము చేయబోవుచున్న ఆయువతి సుశీల యని మించు చెప్పిసచో నాకేమియు నభ్యంతరము లేదు. మత్తియెందులకు పొగడలే దందువా? ఆమె పతివ్రతల కెల్ల నాయకమణియే యగునేని పతిమర్ణవార్త వినినంతనే భూ పతితర్యై ప్రాణములు విడిచియుండును. ఇట్లు పతి చిత్తిచెంతకు స్వయముగ నడచిపోగలుగుచున్న ఆమెను గుత్తించి వినుతులు చేయవలసినంత కారణము నాను ఏమియుఁ గనపడలేదు” అని

కూవికెను. ఇది విని కొండఱు బాగుగ నున్న దనుకొనిరి. కొండఱు “ఈమె యొంత గర్విష్టురాలు” అనుకొనిరి. రాణిగారి యూతకంగికల మని ఒడఱు విసుచుకొని తెరుగు కొండఱు సన్నిహితటు “రాణిప్రశ్నకు తగిన జవాబు గాదు. ఆమాట లలో చాల గర్వమున్నది” అని పలికిరి; గాని రాణియు పద్మ పతియుగూడ నేమియు మాట్లాడ లేదు. ఇరువురు నొక మా తొకరిముఖము నొకరు చూచుకొని ఇతరవిషయములను గుఱించి ప్రస్తావము ప్రారంభించిరి.

అయితే పద్మావతియేడల రాణికి భక్తి పోయిన దని స్ఫుర్ముగాఁ జెప్పటుకు వీలు లేదు; గాని ఆమెను పరీత్మింప వలయునని సంకల్పము మాత్రము గలిగెను. ఆసంకల్పము నెఱ వేస్తుకొనుట కామె సమయము నిరీత్మింపనాగెను.

కొన్ని దినములు గడచిపోయిన తరువాత రాజు మఱల వేటకు బయలుదేతెను. జయదేవుడు గూడ వేటకు వెడలెను. ఇదియే సమయ మని రాణి దాసీలతో మంత్రమాడి యథా పూర్వముగ వచ్చి పద్మావతితో మాటలాడుచుండెను.

ఆప్పణికదాసి వగచుచు వచ్చి “అమ్మా, ఏమి చెప్పు దును. రాజుగారితోగూడ వేటనిమి త్త మరణ్యమునకుఁ బోయిన కవిగారు వెద్దపులి వాతఁబడి పరలోకమునకుఁ బోయి రట” అని చెప్పెను. ఇది వినితోడనే పద్మావతి “హా, నాథా,” యని భూమిమిాడు బడిపోయెను.

ముందు దాసీలు పరిష్కించిరి. పిదప రాణిగూడ కరి క్షీంచెను. ఎంతసేపు చూచినను పద్మావతి మఱల లేచు సూచనలు కాన్మింపలేదు. సంస్థానవైద్యులు వచ్చి “అకలేదు” అని చెప్పిరి.

రాణికమప్పలో రాయి కడెను. ఎంత యూవత్తు! “ఒకటి తలపఁగా నొకటి రైనది. ఇంతటి పతివ్రతాశిరోమణి గనుక నేనాడట్లు సంకోచము లేక కలికినది. కట్టా! నేనెంత దుర్భాగ్య రాలను. నేను చేసిన మోసము బయల్పుడకమానదు. లోకములో నేనిక నెట్లు బ్రత్తుకుదును” అని రాణి యనేకవిధముల వగవఁజో చ్చెను. దాసీసుందరులగూడ నోట మాటలేక భోఘ్యులవలె నిలిచిపోయిరి.

ఇంతలో రాజు వచ్చెను. పద్మావతి మరణవార్తను విని జయదేవుడు ఖన్నుడై వచ్చి యూమెచెంతే గూర్చుండి వగవసాగెను. రాజు అనేకవిధముల నూర్చించెను; గాని ప్రయోజనము కలుగలేదు. కవి యిట్లు కొంతతడవు వగచి “రాజు, నాచైతన్యము పోయినది. నేనిక చేయవలసిన దేమున్నది? నా ప్రియురాలికి నేను రచించిన గీతగోవింద మనిన చాల ప్రీతి. ఈమె బ్రతికి మఱల నేను పాడుచుండగా దానిని వినుట యెట్లును లేదు. ఈమె స్వయముగఁ భాదుటఁ గూడనిక నసంభవమే. అయినను ఈమెక శేబరమువద్ద నైన నొకమాటు పాడి నేను మనస్సునకు సమాధానము చెప్పు

కొనెదను. నావిషయము ఒక మాఱు “తెప్పింపుము” అని చెప్పేను.

చూచుండగనే రాజబట్టులు బోయి వీణను డెచ్చియిచ్చిరి. జయదేవుడు దానిని అందుకొని సవరించి గొంతెత్తి పాడఁ వోడఁగెను. ఇరువదియైదవ యఘ్యపది ముగియునప్పటికి పద్మావతిముఖమున జీవకళ యంకురించెను. కొంతసేపటి కామెకదలెను. మఱి పదినిముసము లగునప్పటికి ఆమె కన్నులు డెఱచి చూచి లేచి పతిపాదములమిాద వ్రాలి బాష్పధారలతో పాదములు కడిగెను. జయదేవుడు దామె నాదరములో లేవనెత్తి శక్యరుని వినుతీంచెను. ఉన్న వా రందఱును ఆశ్చర్యచక్కిత్తులై యుండగా రాణి ఆదంపతుల పాదములమిాద వ్రాలి జరిగిన దంతయు నెతీంగించి రక్తింపుబ్రంధించెను. రాజు ఖిగుల సీగుపదుచుండగా ఆదంపతులు రాణికి కైర్యము గోల్పి రాజు నూర్జడించిరి.

పిదపఁ గొన్ని దినము లక్కడనుండి ఆదంపతులు కాశికిఁ బోయిరి. ఆక్కడ ననేకులు స్త్రీలును పురుషులును గూడ వారి నాత్రయించి థర్చుసూక్తములను దెలిసికొని తరణోపాయమును గాంచిరి.

కొన్ని మాసములు కాళిలోఁ గడపి జయదేవుడును పద్మావతియు స్వస్థలము చేరికొని అనేకులను స్నారమునకు వ్రిప్పి బ్రతికి యున్నంతకాబము శ్రీకృష్ణునిఁ బూజించి పిదపసాయజ్ఞముక్కినిఁ బడసిరి.

3

ఉత్త మ్యూ జెసి:

ల త్త మ్మా ణి.

మైసూరు రాజగు ఇమాది కృష్ణరాజవౌడయరున కీమె
మూడవరాణి. ఈ మె కట్టిగోపాలరాజు ఉర్మిమార్త్రే. ఆతిందు
మైసూరుమహారాజువద్ద నొకసేనానాయకుడై యుండెను.

ఇమాదికృష్ణరాజవౌడయరునిఁ బెంచుకొనిన నందరాజు
వద్ద వైపు అను నొక తురఘ్యాదు ముఖ్యాంతరంగికుడై
యుండెను. వైపు రాజున కిష్టముగా మసలుకొనుచునే
యారాజ్యము నెట్లయిన హరింపవలయునని నిశ్చయించుకొని
ఉపాయములను వెదకుచుండెను.

నందరాజు చనిపోవునపుడు “వైపు నెట్లి యధికార
మునందును నిలుపవల దని చెప్పిపోయెను. రాణి యగుజమ్మాన్ని
గూడ ఆశ్చే తలంచుండెను; గాని ప్రమోజనము గలుగ
లేదు. వైపు ఒకదినముకంటే నొకదినము తన బుధిచాతు
ర్యమువలన భృత్యవర్ధమును వశపతిచుకొనుచుండెను. భర్త
యనంతరము జమ్మాన్ని ఇమాదికృష్ణరాజవౌడయరునిఁ బెంచు
కొని యాతనివేర తాను రాజ్యము చేయుటకు బ్రయ
త్రీంచెను. ఈయత్నములో నామె వైపున కాంతరంగికు

డగు ఖండేరావు అను మహారాష్ట్రసరదారుని లోపుచేసికొని యాలోచనలు ప్రారంభించెను; గాని ఈసంగతి యొట్లో తెలిసి కొని వైదరు ఖండేరావును నిజగృహమున బంధించివేసెను. ఇమూడికృష్ణరాజు వేరునకు మాత్రము మైసూరుమహారాజుగా నుండెను; గాని యథికారమంతయు వైదరుచేతిలో నుండెను.

కొన్ని దినములు గడచినతరవాత కృష్ణరాజు ఆక్సిక్ ముగా మృతి చెందెను. ఆతనికి నందరాజు చామరాజు నని యిరుశుమ పుత్రు, లుండిరి. తండ్రి మరణానంతరము యథార్థ మున మైసూరు ప్రభు వగు నందరాజు తన రాజ్యమును యథే చ్చగఁ బాలించుకొను నథికారము నిమిత్తము మరాటా సరదారుఁ డగు త్వ్యంబకరావుతో సకలసన్నాహములును గావింపసాగెను; గాని యచిరకాలమునందే యిసంగతి యొట్లో గ్రహించి వైదరు నందరాజును జూలముపయి నెక్కించి చంపించెను. చామరాజుగూడ పిదప కొన్ని దినములకు వైదరు భృత్యులవలననే చంపబడియెను ఇట్లు మైసూరు సింహాసన మధిష్టించుట కథికారు లగువారు తనచాతుర్యమున మృత్యువుపాలగుటవలన అడ్డులేక వైదరు ‘ఇక సింహాసన మధిష్టించుట కెంతో వ్యవధి లేదు’ అని యానందించు చుండెను.

పతిమృతివలనను, పుత్రుల మరణమువలనను కుంగి పోయియున్న లక్ష్మీమ్మా కొన్ని మాసము లట్టు యుండి

పోయెను. ఇట్లుండగా నొకనాఁ డామె హృదయమున నవీన్ తేజి మంకురించెను. “ప్రాచీన మగు సీహిందూరాజ్యము ఒక యవ నునిపాలఁ బడవలసినదేనా?” యని యామెకు ప్రశ్న కలిగెను. ఇది కలుగుటయే తడవుగ నామె శరీరము కంపించిపోయెను. “ఇట్లుటిది సంభవించినచో నిక నేను బ్రతికియుండు చెందులకు?” అని యామె నిశ్చయించుకొనియెను.

ఎట్లును హైదరబుతో విరోధపడకతప్పదు. అయిన నింత వఱకును రాజకార్యప్రస్తావము నెఱుగని రాణి విరోధము నడుపువిథానము నెఱుగదు. ఎప్పు డెట్లు ప్రవర్తింపవల యునో వ్యవహారమునఁ బ్రవేశించి నేర్చుకొనవలసినదే.

తోలుత నామె దత్తపుత్రుని స్వీకరించి యాతని వేర తాను రాజ్యము చేయదలఁచెను. అందులకు ఆమె తన సోచరి పుత్రుఁ డగు మాడూరు సరసరాజుగాని మనుమఁ డగు సిద్ధ రాజుగాని యర్థు లని నిశ్చయించుకొని యాసంగతి హైదరబు నకుఁ దెలిపెను. ఇంతవఱకు సంతగిపురమును విడిచి బైటు రాని దైనను రాణి ఏగుల తేజస్వింతురా లని హైదరబు విని యుండుటచే ఆమెకు ప్రత్యక్షముగా నిప్పుడే విరోధపడుట తన యభ్యదయమునకు మంచిది గాదని గ్రహించి “దత్తుని నిర్ణయించుటలో మించే ప్రయాసపడనేల?” అని చెప్పి కొండఱు భాలులను రావించి యొకచో పూపులు, పుస్తకములు, ఖడ్డ ములు నుంచి “మించుప్పమువచ్చినవి తీసికొనుడు” అని

చెప్పేను. అందఱు బాలకులలో ఆరికోటురాధిష్యం డగు దేవరాజుకుమారుడు చామరాజుమాత్రము ఒక క్తిని, ఒక ఆద్ధమును దీసికొనియొను. తక్కినబాలకులు, పుస్తకములు, శూవులు, మితాయి మున్నగునవి తీసికొనిని. అంతట ప్రైదరు “ఇతఁడే తగినవాడు” అని చోప్పి చామరాజును రాణికి దత్తు నిగా నేర్చాలేచి పేరునకుమాత్ర మాక్షువానిని సింహాసనమెక్కించి తక్కిన వ్యవహారమంతయు దానే నిరంకుశముగనడుపఁజొ చ్చెను.

“కోటను బొక్కసమును స్వాధీనమున నుంచుకొని యున్న ప్రైదరును ఒడించుట సామాన్య మైనది గాదు. ఇంకి నాయుక్కతవలనఁ గాదు” అని యోచించి రాణి ఇతరరాజులతో రాయబారములు నడుపసాగేను. ఆప్యాడు చెన్న పట్టించమున ఇంగీఘవారు ప్రబలులై యండిరి. వారికి లార్డుపింగాటు అను నతఁడు గవర్నరుగా నుండెను. రాణి ఆతనివద్దకు తిరుమలరావు అను నొక వకీలును రాయబారిగాఁ బంపెను. రాణి యష్టాడు రెండు త్తరములు ప్రాసెను ఒకటి ఇంగీఘగవర్నరునకు. అందు ఆమె తిరుమలరావు తనకు ముఖ్యం డనియు ఆతఁ దేమి చేసినను దాని కామె కంగీకారమే యనియు ప్రాసెను. రెండవది తిరుమలరావునకు. అందు ఆమె “సీవు మాతరఫున సర్వము క్త్వారు వని పింగాటువొరకు ప్రాసినాము. వారితో మాట్లాడి సీవు వ్యవహారము నెట్లో చక్కచెట్టవలెను. ఈసాహాయ్యము చేసినచో ఇంగీఘవారికి మేము సైన్యపు ఖర్షణిమిత్తము

కోటిరూపాయలును, దర్శారు వ్యాయముల నిమిత్తము మూడు లక్షలును, ఇచ్చుటకు సిద్ధముగా నున్నాము. ఈకార్యమును చక్కబెట్టినచో నీకు మారాజ్యాదాయములో నూటికి పది రూపాయలవంతున బహుమతి చేసి నీవు బ్రతికియున్న అతకాల మును గొప్పగా స్నానించెదము. వంశపారంపర్యాముగ దివాకు గిరి నీకు ఇచ్చెదము” అని ప్రాసేను.

తిరుమలరావు చెన్నపట్టణమునకు వెళ్లి వ్యవవహారము మాట్లాడఁబోచ్చెను; గాని యింతలో కంపెనీవారికి పింగాటు మింద కోపమువచ్చెను. పింగాటు అప్పు దేమిచేయటకును గామండెను. ఈసందర్భమున మ్యాకర్ట్ ఆను నతఁడు గవర్నర్ రమ్యను. తిరుమలరావు మ్యాకర్ట్ తో మఱల రాయబారము ప్రారంభించెను.

రాణికంటె ముందుగనే మ్యాకర్ట్ ప్రైదరును నాశనము చేయచుండిను. అయినను అంతబలవంతునితితో ప్రత్యేకముగ పోరాడి గెలుచుట దుర్ఘట మని యాతఁడు సందేహించుచుండిను. ఈస్తిలో రాణి రాయబార మండెను. రాణిచాల సమర్థరాలు అని యాతఁడు డదివఱకే వినియుండిను. “ఈమె తో ద్వాపు ఉండిన ప్రైదరు కూలుట నిముసము” అని యాతఁడు తలఁచి ఈవ్యవవహారము పరిష్కారము చేయవలసిన దని తంజావురుసంస్థానమునకు రెసిడెంటుగా నున్న సలివ్కా ఆను ఉద్దీఖిగిని నియమించెను.

సలివను వొరయు, తీరుమలరావును సకలమును చాల సమర్థతతోఁ జర్చించి వ్యవహారమును గుడిచిప్పిరి. సంవత్సరము నకు 24 లక్షల రూపాయలు కష్టమును, సాహాయ్య మైన వెంటనే 12 లక్షల యాదాయము గల దేశమును ఇచ్చుటకు రాణి యంగికరించెను. అష్టాదు మ్యాకట్ వొరయు, రాణియు అంగికరించి ఈధృవపత్రమును స్థిరకఱచిరి.

ఇంగీఘవారి సైన్యము హైదరమిాద దండెత్తిన వెంటనే రాణిపక్షమువా రందఱును వానిమిాద తీరుగుబడవ లయు ననియు, గ్రామములోని పోలీసువారు ఈరాణిపక్షము వారికి ఆవలంబముగ నుండవలయు ననియు ఏర్పాటు అయ్యెను. “శామయ్య ఆను జూరు డగు సరదారు మనపటమున నున్నాడు గావున ఇంగీఘవారి సైన్యములను గజలహట్టే కావేరీపురములమిాదుగా బంపవలసిన దని రాణి తీరుమలరావునకు ప్రాసెను.

ఇట్లు సకలప్రయత్నములును చాల చురుకుగా జరిగి పోవుచుండగా రాజద్రౌషిణి యగు నొక సేవకుడు ఈసంగతి యంతయు హైదరసుకు దెలిపెను. అంత నాతడు తోక తోకిన త్రాచువలె మండిపడి రాణిపక్షమువారిలో దొరకి. నంతమందిని కైదుచేసెను. వారిలో కొందరిను చంపించెను. రాణికి గూడ చెప్పరాని కష్టములు కలిగించెను. ఆసంగతులను రాణి తీరుమలరావునకు ప్రాసెన జాబువలన తెలియు గలవు.

*“మేము మాట్లాడువస్తును గుట్టించి పలుమారు మింగి వఱకే తెలిపియున్నాము. మింగు మైసూరువిడిచి యిప్పటి కిరు వది రెండు సంవత్సరములు కావచ్చినది. మేము ప్రతిదినమును ఈ యవసరాక్షసుడు (ప్రోదరు కుమారుడైన టిప్పు) పెట్టుడి యనేకవిధములయిన బాధల ననుభవించుచూనే యున్నాము వాడు మమ్ము సంతకంత కథికదుగఖమున ముంపుచున్నాడు. వాడు స్ఫూర్టకప్పుషమ చెప్పి చామరాజు వొడయరును గుప్తముగాఁ జింపెను. మాకు శరీరమును కిప్పుకొనుట కొకవత్తు మయిన లేకుండ బాధ పెట్టుచున్నాడు. మమ్ము రాజమందిరమం దుండనీయక యచటనుండి వెడలగొట్టెను. మే మచటనుండి వచ్చునప్పుడు అచటనుండు కావలివారు మమ్ము పరిక్షీంచి చూచి యవమానించిరి. వారు మాదేహములయం దుండిన నగల నన్ని టెని దీసికొని మాకు కట్టుకొనుటకు ముతకవత్తుము లిచ్చిరి. మాకు కాంతిరావుగారి ప్రాతగృహమున నొక వైపున నుండ స్థల మిచ్చిరి. మాచుట్టును ఫారా యుంచినారు. మాదాసీజను లందజీలో మాకు బండైండుగుర నిచ్చి తక్కినవారిలోఁ గొందజీని మహామ్మియమతస్తులుగాఁ జేసి వారి కతినికృష్టము లయినపనులనుచెప్పిరి. మతికొందజీని అతిదూష్యమగు వేళ్ళా వృత్తి నవలంబింపజేసిరి. మిగిలినవారిచే శౌచకూపములను గడిగించుచున్నారు. నిత్యమును మాకు బిచ్చగాండ్ర కిచ్చబత్యే మింయిఁబడును. మేము కుండలలో వండుకొని పర్మపుటములవిస్తరా

కులులో భూజనము చేయుచుండుము. టీప్పు త్వరలోనే మమ్ము జంపుటకయి ప్రతీజ్ఞ చేసెనఁట. వాఁడెప్పుడు మాప్రాణములు గొనునో తెలియదు. మామ మేలు సేయగోరి మారు ఆనేక విధము లయిన సంకటముల ననుభవించితిరి. మాకొఱకు మింగీఘవారితో స్నేహము చేయసాచి జాణసల్విక్షాగారితోడను, ఇతరయింగీఘు శరదార్థతోడను ప్రసంగించి వారు మామ సహాయు ఉగుసటులు చేసితిరి. ఇదియుఁగాక, మాకొఱకు మింగిత్తులను మింబంధువులను ఈమానవరాణసున కచ్చించవలసినవారయితిరి. ఇట్లు మింక సేకనష్టములు కలుగుట తలచికొనిన నాగుండె యదరిపోవుచున్నది. ఇంత నష్టమైనను మన ప్రయత్నము కొనసాగి మారాజ్యమునకు స్వాతంత్యము కలుగనందున నథికసంతాపముగా నున్నది. ఇక త్వరలోనే మానాశ మగుననుటకు సందియము లేదు. టీప్పు వద్దకు ఇప్పు డొక క్రైంచివకీలు, వచ్చియున్నఁడు. మమ్ము చంపకుండిన త్వరలోనే టీప్పునకు నాశము కలుగునని వాఁడు బోధించెనఁట. అందుపై నన్ను శీఘ్రముగాఁ జంప యత్నించిరట. టీప్పునకు క్రైంచివారికి జరిగిన సంధినక లిందుతో పంపినాను. మింగి యింగీఘగవర్నరజనరలుగారికిఁజాపవలెను. క్రైంచివారిందు ప్రవేశించుటకుఁ బూర్యమే యింగీఘవారు తమసైన్యము నిందుఁ బంపి యాయవనరాణసు నడఁచనియెడల కంపెనీ వారి రాజ్యమునకే మిగుల ముప్పు కలుగుగలదు. అప్పుడండడ ప్రాణములకును మోసము రాగలదు. ఇదివఱకు

చెందుమూడునొరులు జరిగినటుల మరల ఇంగ్లీషువారు విలంబము జేసినయొడల ఫ్రైంచివారు టిప్పుతోఁ గలిసి భయంకరమైన యగ్నియు ప్రచండమూర్ఖమును గూడినటు లఱు సకల దేశములను బొధుజేసి ప్రజాసంహార మొనరింతురు. ఇంగ్లీషు గవర్నరువు మావిభ్రాపసమును గూర్చియుఁ మాప్రాణరక్షణ మును గూర్చియు చింత లేకుండిన కంపెనీవారి రాజ్యమును రక్షించుకొనుట కయినను సైన్యము సతిత్వరితముగా నించుఁ బంపవలయు నని నీవు అతనితోఁ జెప్పుము. అంతపఱ కెట్టియిను మొము మాప్రాణములను రక్షించుకొనెదము.”

“రాజ్యము మాకు లభించినపక్షమున వూడులకు ఒక కోటిరూపాయ లీయఁగలము. వారు సలివార్డోరగారితో సైన కరారునామా చెల్లింపవలయును. సలివార్డు మొదలగు సరదార్ల కండఱకు సగ్రహారము లిచ్చేదము. ఈయవనరాక్షణుఁ డతిక్రూరుఁ డయినందున ప్రజల కథికబౌఢ గలుగుచున్నది అందువలన సేనలోని సైనికు లందఱును వానికి విరుద్ధముగా నున్నారు. ఇట్టి సమయమున నింగ్లీషుసైన్యమునకు నిచ్చటి సైనికు లథికసాహాయ్యము చేయఁగలరు. ఇచట నున్న వారందఱును వాని నాళమునే కోరుచున్నారు. ఇంగ్లీషుసైన్య మేవంక వచ్చినను వారి భోజనాదులకు కావలసినంత సామగ్రి యేమియు నాటంకము లేక దౌరుకును. కాన మింసామర్థ్యము నంతను వ్యయపణిచి యుద్ధప్రయత్నములను జేసినయొడల శ్రీరంగనాథుడు తప్పక మింకు సహాయుఁ డానని నమ్మెదను.”

పిదప అచిరకాలమనండే ఆంగ్లేయులు వూనా పేష్యో లను ప్రాదరాబాదు నైజామును గూర్చుకొని వచ్చి టెప్పును ముట్టడించిరి. ఆయుద్ధముయొక్క వివరము లన్నియు నిచ్చటఁ జూపుటకు స్థలము చాలదు. ఆ యుద్ధమున టెప్పు మరణించెను. ఆతనిపక్ష మంత్రయు చెల్లాచెదరై పోయెను.

ఈతీరున మహారాణి లక్ష్మీమ్మాటై మైసూరురాజ్యమునకు విజయమును చేకూర్చేను. ఆమె యింగ్లీషుపారికి చేసినవాగ్గాన ముల నన్ని టినిఁ జెల్లించివేసెను. ఈయుద్ధమున ఆనంతసాహః య్యము చేసినందులకు ఇంగ్లీషువారు రాణియొడల చాల వినయవిధేయతలను జూపుచు ఆమెసామర్యాద్యమును గొనియూడఁ గడగిరి. రాణికి పూర్కాయ్య యను మంత్రి సకలవిధములను చేదోదువాదోదుగ నుండి ఈకార్యమంత్రయు గట్టుక్కటించెను. ఆమె కృష్ణరాజువొడయ రను బాలకుని రాజ్యధిష్ఠిగా నియ మించెను.

లక్ష్మీమ్మాటై తీరుమలరాపునకు చేసిన వాగ్గానము లన్నియు అన్నదానికంటే నథికముగఁ జెల్లించెను; గాని దివాళ గిరీమాత్ర మాతని కిచ్చుటకు వీలుపడినది గాదు. అందులకు వగచి యామె యాతనిని మజీయొకవిధమున సంతోషపెట్టెను.

లక్ష్మీమ్మాటై యొనుబదిసంవత్సరములు జీవించెను. ఈమె జీవితమధ్విమునఁ బడిన కష్టములు వర్ణింప శక్కయు కానివైనను తుదకు సంఘవించిన విజయమువలన అని యన్నియు విస్తుఁ
II—3

తము లయ్యెను. ఈమె వివేకమును, సామర్థ్యమును అనేకచరిత్ర కారులు అభివర్షించియున్నారు. రూపుమాని పోనున్న యొక ఫీందూరాజ్యము “నొకస్త్రీ నిలువచ్చెట్టినది. తలచుకొనినచో ఇంక శురుషులు ఎంత చేయలేదు?

మైసూరు రాజ్యమున ఈమెను ఇప్పటికేని ప్రజలు “మాతుశ్రీలక్ష్మాష్టా” అని స్తురించెదరు.

4

થના.

ఖు నా.

ఖనాతలిదండ్రు లేవరో తెలియదు. ఆమె ననార్యులు పెంచిరి. వారే యామెకు జోర్యుతిశ్శాస్త్రమున నఖండజ్ఞానము గలిగించిరి. ఆగ్రామమునందే మిహిారుడు అను బ్రాహ్మణబాలుడొకడు మతియొక అనార్ధకుటుంబమునఁ బెరుగుచుండెను. అతఁడు ఈపెంపుడుతండ్రివలన జోర్యుతిశ్శాస్త్రమున ఆపార పాండిత్యమును సంపాదించెను.

కొంతకాల మైన తరువాత—ఈయరువురును యుక్త వయస్కమైన పిదప పొలకులు ఖనాను మిహిారునకు యిచ్చి వివాహము గావించిరి. ఉభయులు నేకవిద్యయం దసారపాండితి గలవా రగుటచే చిత్తవృత్తుల కైక్యము సంఘటిల్లి, చాల నను రాగముతోఁ బ్రవర్తించుచుండిరి.

మిహిారుని గుఱించి యొక చిన్న కథ యున్నది. విక్రమాదిత్యుని సభలోని నవరత్నములలో వరాహమిహిారుడొకడు గదా! ఆతసికి ఒకకుమారుడు పుట్టెను. ఆకుమారుడే మిహిారుడు. వరాహమిహిారుడు మిహిారుని జాతకమువ్రాసెను. ఆవ్రాయుటలో నేదో పొరబాటు వచ్చుటచే 100 సంవత్సరములకు బడులు 10 సంవత్సరములే యాయుద్దాయము

వచ్చేను. “ఆయుర్వీ నుడగు వీనిని పెంపఁ కొడడగినచో ఆనంద సమయమున చనిపోవును; గాన ఇష్టుడే వీని సెందయిన విడిచి నచో ఒకటే దుగిఫి మగును; అని భావించి వరావామిహినుడు ఒక చిన్న దోసెలో బాలుని ఉంచి నదిలో విడిచెను. ఆ బాలుడు మిహినుడు ఒక ఆనార్ధ్యసకు దొరకే వానివలనఁ బెంపఁ బడెను. ఈ కథ యథార్థ మని మేము చెప్పేజాలము.

ఇట్లు కొంత కాలము గడచిన పిదప భనాకును, మిహిరు సకును గూడ ఆర్ధ్యలలోనికి వెళ్లవలయునని బుధి పుటైను. తుదకు ఉభయులునుగూడ తమ్ము పెంచినవారిని అడిగి వారి సెలవుబడసి బయలుదేఱి. అప్పుడు వారిని పెంచిన అనార్ధ్య లిర్యురును వారిపెంట నొక పనిక త్తె నంపి దానిచేతికి కొన్ని జోయ్తిషగ్రంథముల నిచ్చి “మార్గమధ్యమున వారి జోయ్తి శ్యాస్తపాండిత్యమును పరిశీలింపుము. వారు ఆశాస్తరమున గొపు పండితులేని ఈగ్రంథములను వెనుకకుఁ గొనిరమ్ము. లేకున్న వారి కిచ్చి రమ్ము” అని చెప్పిరి.

ఆదాసి తమప్రభువులు చెప్పినట్టే చేసెను. వారు కొంత దూరము వచ్చునప్పటికి చేనిలో నొక యావు ఈనుటకు సిద్ధ ముగా నుండెను. “ఈయావునము బుట్టు దూడ ఎట్లాగా నుండు నా? తెల్లాగా నుండునా?” యని దాసి యడగగా మిహినుడు లెక్కావేసి చూచి తెల్లాగా నుండు నని చెప్పేను. ఈపిషయమును దేల్చుకొనుటకు కొంతతడవు వారక్కడ నిలిచిపోయిరి; గాని

యూర్ తెల్లనిదూడనుకనుటకు మాఱుగా సెఱ్లని దూడ నీనెను. వెంటనే దాని యాగ్రంథముల నన్నిటిని వారి కిచ్చివేసి తన మార్గమునఁ బోయెను. చాలకాలము కష్టపడి చదువుకొని స్వాధీనము చేసికొనిన శాస్త్రము నేను డిట్లు తేలిపోవుట చూచి “అసంస్కృతహూరయుడు నగు నాకు ఈగ్రంథములవలన మాత్ర మేమి ప్రయోజనము?” అని తలఁచి మిహిరుడుగ్రంథములను ఏటిలో బడవేసెను. “అయ్యా” అని ఖనా వెంటనే నచిలో నుచికెను; గానియామెకు రెండుగ్రంథములు మాత్ర మే దొరకెను. తక్కిన వన్నియునఁ బ్రవాహవేగమునఁ గొట్టుకొనిపోయెను.

పిదప వాహు మఱల బయలుడేతేరి. కొంతదూరము
పోవునప్పటికి ఒకయూరు కూన్చించెను. అందు వేటును వచ్చిన
విక్రమార్కుడు విడిసియుండెను. మిహిరఁ డాసంగతి విని దర్జ
నము చేసి తనప్రజ్ఞను జూపఁగా రాజు ఆతనిని దన యాస్తాన
పండితునిగాఁ జేర్పుకొని వెంటఁగొనిపోయి “పీరిని జాగ్రత్తగాఁ
జూడు” మని వరాహమిహిరున కష్టగించెను.

తాను నేర్చిన విద్యయందే వారు పండితు లగుటవలన వరాహమిహిరుడు మాటలిమాటకినిఁ బరీష్టించి వారి శక్తినిఁ దెలిసికొనియొను. “చిన్న లము; గాన సందేహములనుఁ దీర్ఘ వలయు” నని చెప్పాచు కతినప్రశ్న లను వేసి ఆదంపతులు వరాహమిహిరుని పాండిత్యమునుఁ దెలిసికొనిరి. ఒకరి శక్తి యొక

రికీఁ దెలియవచ్చేను. ఈసుభాషణమున వరావుడు మిహి రుడు తన కుమారుడే యని తెలిసికొని ఆసంగతి యంతయు నాతనికిఁ జెప్పి, ఇక కాన్సింపు డనుకొనిన కుమారుడు ఇంత శక్తిని సంపాదించి తనయంతవాడై మఱల తన యింటికి వచ్చినందులకు చాల నానందించేను. మిహిరుడు తండ్రిని, ఖనా మామగారిని చాల భక్తితో బూజింపబోచ్చిరి.

ఈసంగతి రాజునకు గూడఁ దెలియవచ్చేను. ఆతడు “పులికడుపున సింగము పుట్టిన” దని మిగుల నానందించి యొకనాడు “ఆకాళమునగల నక్కత్రము లేన్ని?” అని యడి గెను. అందులకు ప్రత్యుత్తరము చెప్పటకు వ్యవధినిఁ గోరి తండ్రియుఁ గుమారుడును ఇంటికి వచ్చి లెక్క వేసిరి. గాని యొన్ని విధములు జూచినను తేల లేదు. తండ్రికంటే కుమారుడును, కుమారునికంటే తండ్రియు విచారింపగడగారి. సభకంతమను తా మియనురే జోర్చిశాస్త్రవిద్యాంసులు అథవా ఆవిద్యగూడ తెలిసినవారు నవరత్నములలోఁ గొండ అన్నను వీరి కెవ్వరును సాటిరారు. సాటిలేని అట్టి వీరే యాప్రశ్నకు సమాధానముఁ జెప్పులేకపోవుట లజ్జాస్పదము కాదా!

అయిన నేమి చేయవచ్చును. “పొరబడుచున్నా మేమో” యని వారనేకపర్మాయములు లెక్కలుచేసిరి. “శాధారితప్పేమో” యని వారు అనేకమార్గములు తీక్కిరి. గాని యొన్ని విధముల అవస్థలుపడినను లెక్కతేల లేదు. ఈవిచారమువలన

వారు దీనాననులై యందుటఁ జూచి ఖనా సంగతి గుచ్ఛి గుచ్ఛి యడిగితెలిసికొని అతిసులభముగా తాను లెక్కచేసి నక్తత్తుముల సంఖ్యను దేవ్చి భర్తకును మామగారికినఁ దెవి పెను. అంతట పురుషు లిరువురును ఆమె ప్రజ్ఞకుఁ జాల నానం దించి రాజసభకుబోయి చెప్పిరి. “ఇది మాప్రజ్ఞవలనఁ దేల బేదు. నాకోడలు లెక్కచేసి మాకుఁ జెప్పుగా మేము మించుచుటఁ జెప్పెతిని” అని వరావుడు చెప్పెను.

ఈమాటలు విని సభలోనివా రందఱును మిగుల నాళ్వర్యచక్తితులును, ఆనందభరితులు నై అనేకవిధములఁ గొని యాడిరి. రాజు “ఇంతవఱకును నాసభలో తోమ్మిది రత్నములు మాత్రమే యున్నవి. ఖనా దశమరత్నమై ప్రకాశింపవలసిన” దని చెప్పి సభకు వచ్చినతరువాత యామె ననేకవిధముల సత్కరించెను.

ఖనా కొంతకాలము భర్తతోడను, మామగారితోడను రాజసభకుఁ బోయి ఆనంతసమ్మానమును బడసి దిగంతము లన్నియు తనకీర్తితో నింపి స్వర్గమునకుఁ బోయెను.

5

సుశీల.

ను శీ ల.

ప్రీపురమున కౌశికుడు అను నొక బ్రాహ్మణుడు ఉండెను. వయసున నాతఁడు యువకుడు. ఆ శ్రీమున బ్రహ్మచారి. ఆతఁడు తోడిబాలురవతె సంసారసాగరమునఁ గూలఁబడక పురముబైట నదితీరమున చిన్ని కుటీరమును నిర్మించుకొని యందు వసేంచి జపతపములం జేసికొనుచు మాధుకరాన్న ముతో జీవములను నిలిపికొనుచుండెను.

ఒకనాఁ డాతఁడు నదితీరమున నున్న యొక చెట్టుక్కిందఁ గూర్చుండి జపము చేసికొనుచుండఁగా కొప్పులమ్మాదఁ గూర్చుండిన కొంగ యొకటి యాతనిమీఁద రెట్టవైచెను. అందుల కాతఁ డాగ్రమహాస్మాగ్రుండై మీఁదికిఁ జూడఁగా వెంటనే యాపణీ విలవిల దన్నుకొనుచు క్రిందబడి భస్తుమై పోయెను.

ఆహా ! ఎంత యద్భుతము కౌశికుఁ డెంత అమానువ శక్తిమంతుడు; అయిన నాతఁడు ఇంతవఱకును తన కింత శక్తి యన్న దని కలనైన నెఱుంగఁడు. కన్న లెఱ్లజేసి చూచిన జగములు మండిపోవుటకంటె శక్తియేమి ఉన్నది?

శాయొఱుకవలన ఆతనికి గర్వము ప్రబలేను. ఆహావిక వలన తామసము పెరిగేను. తన శక్తియొక్క పరిమితిని, దాని

యుక్కమోగమును జింతించుకొనుటలో నాతడు జపతపముల యొడల కొంచె మర్చద్ర చూపసాగేను.

ఆపురమున సోమశర్మ యను నొక బ్రాహ్మణుడుండెను. ఆతడు సకలవిద్యలును నేర్చిన పండితుడే; గాని యొల్లప్ప దును ఆధ్యాత్మికచింతనమునందే ప్రవృత్తుడై వానప్రస్తుని వలె సంసారమును నిర్వహించుచుండెను.

ఆతని భార్యయే సుశీల. సుశీల యనిన పురమునందలి యొల్లరకును అధిక ప్రీతి.నిజముగ నాపురమున ఆమెకు సాటి స్త్రీ లేదు. సుశీలకు భర్త యేవము. ఆమెకితరచింతనము లేమియు లేవు. భర్త సుఖము భర్త యానందమే యామెకు సాధ్యము. వివిచారమును లేక యామె సదా భర్త చిత్తవృత్తి నను. సరించి ప్రవర్తించుచు ఆనందపరవళ్లై యుండును.

సోమశర్మకు సుశీల యొట్లు తగిన పత్రియో, సుశీలకు. సోమశర్మ యొట్లు తగిన భర్త. తనయొడల నామె యొంత భక్తిని జూపుచున్నదో యామె యొడల నాతఁ డంతటి ప్రేమ చూపుచుండెను. సుశీల సోమశర్మకు చీపుషుముల్ల యిన డగుల నీయదు. సోమశర్మ సుశీలకు మనస్స నొవ్వునీయడు. భార్య. భర్తల యనురాగమునకు వా రుద్రావారణముగ నుండిరి.

సుశీల సాశీల్య మనంత మగుట యొటేంగి విజ్ఞానిశేఖరుడు. డగు సోమశర్మ యామెకు తతోషాపదేశము గావించెను.

ఆంతట నామె సకలము నెఱింగి భర్తను శూర్యాధికముగా బూచింపసాగేను.

ఒకనాడు కౌశికుడు మాధురము నిమిత్తము పురమున సంచరించుచు సోమశర్మ యింటికి వచ్చి వాకిట నిలిచి “భవతి భిక్షాం దేహి” యని పలికెను; గాని దైవవశమున సప్పుడు సుశీల నిద్రాముద్రితుఁ డగుచున్న భర్తకు పాదనేవచేయుచుండెను. వాకిట బ్రాహ్మణి భిక్షార్థియై నిలిచియుండుట. కదలిన నిద్రించుచున్న భర్తకు నిద్రాభంగ మగుట. ఏమి నేయవచ్చును? జ్ఞానవతి యగు సుశీల యొక్కాత్మణమాలోచించి భర్తుపదనేవయే ప్రధాన మని నిశ్చయించు కొనియెను.

కొంతనేపటికి సోమశర్మ గాఢనిద్రం దవిలెను. అప్పుడు సుశీల మెల్లగ లేచి వచ్చి అన్నము గైకొని వాకిటికి వచ్చి నిలువుగా కౌశికుడు భిక్షుముఁ గైకొనక “బ్రాహ్మణుని, బ్రాహ్మణరిని, తపోధనుని ఇంతనేపు నిలుపుటూ.” యని గద్దించి పలికెను. అందులకు సుశీల “తపోధనులైన మిాకుఁ దెలియనిది లేదు. మిారు వచ్చునప్పటికి భర్తపాదములను విడుచుటకు వీలులేని స్థితిలో నుంటిని. తుమింపవలెను” అని వినయముతో బతిమాలుకొనియెను; గాని అమానుషశక్తిసంపన్నుడ నని గర్మించి యున్న బ్రాహ్మణునకు శాంత మెక్కడ? “పతిపాదములు విడువచేవా? వాకిట బ్రాహ్మణుడు పడిగాపులు పడియుండవలసిన

దేనా? చూడు నిన్నెమి చేసెదనో” యని కన్న తెళ్ళజేసి గద్దిం చుచ్చాడు. అందులకును సుశీల కోపపడక “అయ్యా, అగ్రహాషడిన ప్రయోజనము లేదు. భర్తృశుస్తుమ వలద నిన అది శిష్టసమ్మత మయిన మాట గాదు. ఇంతకును నీ యొఱ్ఱుని కండ్ఱు నేలకూలుటకు నేను కొంగను గాను” అని పలికెను.

ఈమాట వినుటతోడనే కాశికునకు ప్రాణము లేగించి పోయెను. “ఆసంగతి యామె కెట్టు తెలిసినది.” అని యాశ్చర్య చక్కితుడై సుశీలను మహాపతివ్రతనుగా భావించి యాత్ర దామె పాదములమోద వ్రాలి “తల్లి! తుమించి నన్న రక్షింపుము” అని ప్రారించెను.

అప్పుడు సుశీల “నీకు జ్ఞానోపదేశము చేయటకు నేను తగను. మిథిలాపురమున ధర్మవ్యాధుడు డను బ్రహ్మజ్ఞానసంప న్నుడు కలడు. ఆతనివద్దకుఁ బోమ్ము” అని చెప్పెను. కాశికుడు మతియొకమాటు సుశీలకు మొక్క ధర్మవ్యాధుని వద్దకుఁ బోయి జ్ఞానోపదేశముఁ బడసెను.

సుశీల శూర్యాధికభక్తిక్రథలతో భర్తను నేవించి బ్రతికియున్న అంతకాలము ఆనంద మనుభవించి అంతమున పతి వ్రతలు పొందు లోకమును పొందెను.

6

సంయుక్త.

నం యుక్తి.

డిలీచక్రవర్తి యగు అనంగపాలునకు ఇరువురు కొమార్తెలు ఉండిరి. వేఱుగ పుత్రుసంతానము లేకపోయెను. ఆ యిరువురు కొమార్తెల నాతఁ డిరువురు రాజుల కిచ్చి పెండి చేసెను. ఇరువురు కిరువురు బిడ్డలు పుట్టిరి. ఒక యామె కొదుకు పృథివీరాజు. ఇంకొక యామె కుమారుడు జయచంద్రుడు. అనంగపాలుడు తన రాజ్యమును పృథివీరాజున కిచ్చెను. పైతృక రాజ్యముతో బాటు మాతామహరాజ్యము గూడ సంక్రమించుటవలన పృథివీరాజు జయచంద్రునికంట అంగ బలమునందును, అర్థబలమునందు నధికుఁడయొన్నాను.

డిలీరాజ్యమును పృథివీరాజున కొక్కనికే యిచ్చుట వలన తాతమిందను, తానొక్కఁడే పుచ్చుకొనుటవలన పృథివీరాజుమిందను జయచంద్రుడు చాల పగఁబూనైను. ఇరువురును గూడ ఈద్వేషమును పురస్కారించుకొని అనేకపరాయములు యుద్ధములు చేసిరి.

పృథివీరాజునకు రెండు రాజ్యముల యాధిపత్య మున్ను సేమి? తానే చక్రవర్తి నని జయచంద్రుడు రాజసూయ యాగము గావింపడలఁచెను. ఆయాగమునందే తనకొమా

శ్రేయు, నవలావళ్ళావతియు నగు సంయుక్తకు స్వీయంవరము గూడ చేయుటకు నిశ్చయించెను.

సకలసన్నాహములును పూర్తి రైన పిదప యుక్తసమయ మున జయచంద్రుడు బ్రాహ్మణుల వేదఘోషములు మినున్న ముట్టుచుండ యజ్ఞశాలలోఁ బ్రవేశింపరాగా పృథివీరాజు ఆతని దాయాదిని జంపి ఆవార్త నాయజ్ఞశాలవద్ద ప్రకటన చేయించెను. ఆకస్తికముగా నిల్లు ఆశోచము వచ్చుటవలన జయచంద్రుని రాజసూయము నిలిచిపోయెను. పృథివీరాజు ఇట్టి నీచశ్శుబని చేసినందులకు జయచంద్రుడు చాల నాగ్రహ పడియొను.

రాజసూయము నిలిచిపోయినను జయచంద్రుడు సంయుక్త స్వీయంవరమును మానవదలచుకోలేదు. ఆతేడు తన్ని మిత్రము దేశదేశములయందున్న రాజశుత్రుల సందఱ నావ్యా నించెను. వారందఱును తమతమ వైభవములకు దగునట్లు కనోజపట్టుణమునకు వచ్చిరి. జయచంద్రుడు వారికిఁ దగిన విడు దుల సేర్పతేచెను.

ముహూర్తము సమీపించెను సభాభవనము చాల రమ్యముగా నలంకరింపబడియొను. ప్రజలనేకులు వచ్చి నిరీష్ట స్ఫురములయందు నిండిపోయిరి. పిదప గౌంత సేపటికి ఒక్కాక్కరాజ శుత్రుఁడే వచ్చి నిరీషస్ఫురముల నాసీనులైరి. వారంద ఱును గంధర్వయువకులవలే చాల సుందరముగా నుండిరి.

ప్రజలందఱును “ఖండఱు రాజపుత్రులలో వివాహకళ యొవ్వు నికి వచ్చినదా” యని విమర్శించేబోచ్చిరి. రాజపుతుషు లందఱును చాలమెలకువతో సుచరించుచుండిరి.

జయచంద్రుడు వచ్చి యంతటను ఒకమాటు కలయి జూచి యేర్పాటు లన్నియు చాల జాగ్రత్తగా నుండుటు కానంచించి యొక యున్నతాసనముడఁ గూర్చుండెను. అప్పుడు కొండఱు సేవకులు ఆచ్చముగా పృథివీరాజువలే నున్న యొక విగ్రహమును ఆసభలో నుండియే కొనిపోయి ద్వారమున నుంచిరి ఆవిగ్రహముచేత నొక రజతదండ ముండెను. జయచంద్రుడు “పృథివీరాజు నానోకరు” ఆను భావముతో నావిగ్రహము నక్కడ నుంపించెను ఈవిషయము నందఱును గ్రహించి చాల వింతపడిరి అందఱు నన్నివిధముల యోజించేబోచ్చిరి; గాని యొక్కారును మాటలాడలేదు. అప్పుడు అక్కడ చీమ చిటుకు మనినను విన్నించునంత నిశ్శబ్దముగా నుండెను.

కొంతసేపటీకి ఇరువురుచెలిక తైలు వెంటరాగా పూలదండ చేఱుని సంయుక్త వచ్చెను. సఫలో నున్న వారందఱు నొక్కమారామైపై తమదృష్టులు బఱిపిరి. ఆప్పుడామెగంధర్వరమణివలె నవ్వార్వోభతోఁ, బ్రికాశించుచుండెను. చెలిక తైల లామెను తండ్రి చెంతకు దీనికొనివచ్చి నిలిపిరి. జయచంద్రుడు ఆమెకు “తల్లి, అసేకరాజపుత్రులు వచ్చియున్నారు.

ఇందు నీచి త్తమున కెక్కిన రాజపుత్రుని వరింపు” మని చెప్పి వెంట నుండి సంగతులు చెప్పాట కొక చెలిక తైను నియమించెను.

తోడనే సంయుక్త తండ్రికిని రాజపుత్రు లున్న స్థలమునకును మధ్య వచ్చి నిలిచెను. ఆమె సిగ్గుపడుచున్న దని చెలిక తై నింపాడిగా నడిపించుటకు చేఱి పట్టుకొనియెను; గాని సంయుక్త చేఱి విడిపించుకొని ఒక్కాంశాలము ఆకసమవంకఁ జూచి రాజపుత్రుల నెవ్వరినిఁ జూడక గజగమనమై తిన్నుగ ద్వారమనకుఁ బోయి యక్కడ నున్న పృథివీరాజు బొమ్మకంతమున పూలదండ గీలించెను.

అంతట సభయం దంతట నొక్కటే కోలాహలమయ్యెను. రాజపుత్రు లందఱును లజ్జితు లైరి. ప్రజలందఱును ఆశ్చర్యచక్కితు లైరి. ఏమగునో యని యాత్రముతోఁ జూచుచున్న శుధాంతజన మంతయు తెల్లవోయెను దాసీ లిరువురును, స్ఫురితలైపోయిరి. రాజపురుషు లందఱును కళ వళపడసాగిరి. జయచంద్రుడు మహాగుణాడై “శాతుచ్ఛరాలిని కైదులో వేయుడు” అని మేఘగంభీరభాషణములతోఁ బలికెను.

చూచుచుండగా సంయుక్త యంతఃపురమునకుఁ బోయెను. రాజపుత్రు లందఱును వచ్చునప్పుడు మానులై వచ్చినవారు ఇప్పుడు ఒకరితో నొకరు ఏమేమో మాట్లాడు

కొనుచు పెడలిపోయిరి. రాజపురుషులు వచ్చి ప్రజలను ఎక్కుడివా రక్కడకుఁ బోవలయునని త్వరత్వంగాఁ బంపివేసిరి. తేడాములో ఆప్రదేశ మంత్రయు నిర్జన మయ్యెను.

సంయుక్త పోయి తన భవనమునఁ గూహ్యంచెను ఆమెయప్పుడు ఏకాంతముగ నుండిదలఁచెను; గాని యచి కొనసాగిలేదు. తేడాములో రాజబంధువురాం ప్రగుస్తి లందఱును వచ్చి యామెను ముట్టడించిరి “చెల్లి, ఇట్టి పని చేసితిపేమే” యని మొదట కొండఱు సన్నసన్నముగ నడిగిరి. “ఖంత జేల వైతి పేలనే” యని కొండ అణిగిరి. “మన్మథరూపు లుండఁగా ద్వారచాలకుని వరించుట యొంత సిగ్గులచేటమ్మా” యని కొండఱు మెల్లి మెల్లి గాఁ దెల్పిరి “పాలవంటి మలమున కౌత యచ్చి తెచ్చితివే” యని కొంచెను దగ్గఱిబంధువురాండు చుస రుసలాడిరి. “తల్లిదండ్రులపాలిటి కార్పిచ్చు వైతివి గదే” యని యంతకంటె దగ్గఱివారు రుంజుకొనిరి. “ఇట్టి దుష్టుఫ్ఫి యున్న దానపు సభలోని కేమని పోయితివే” యని ఒక ముదుసలియామె వచ్చి బుగ్గలు పొడిచెను. ఖంతలో మహిమాసున మర్దనికలె తల్లి వచ్చెను. ఆమెను జూపి అందఱును ఓసరిల్లి ఆమెకు అనుగ్రహము గలుగవలె నని యందఱును సంయుక్త ననేకవిధముల నిందింపసాగిరి.

తల్లివచ్చి “ఛీ, నాకడుపునఁ బుట్టక దొమ్మరిదానికి పుట్ట లేకపోయితివా?” యని బుగ్గలుపొడిచి యిఁక మాట్లాడణాలక

పోయెను. ఇంతలో “వ్యి? ఆపాతకి యొక్కడ నున్న” దని గద్దించుచు జయచంద్రుడు వచ్చెను. మఱల శ్రీ లందఱును ఓసరిల్లి సంయుక్తును నిందింపజోచ్చిరి. తండ్రి వచ్చి “నిన్నే మిచేసిను పాపము లేదు. ఆడుపుట్టుక పుట్టిలిచి; గాని లేవున్న నిన్నింత ముక్కలుగా ఖండించియుందును. అందఱు రాజు పుత్రులు మదనమోహనులు దేవేంద్రవిభవు లుండఁగా సిగ్గులేని ఆదుర్మార్గుడు నానోకరునకు సమానుఁడై నవాడు కావలసి వచ్చేనా?” యని మండిపడి పండ్లు పిండిచేసికొని “ఊయభాగ్య రాలిని కై దులోఁ బెట్టుడు” అని యఱచెను. శ్రీ లందఱును మఱల నిందలు ప్రారంభించిరి. ఎవ్వ రేమనినును, ఎవ్వ రేమి చేసినును సంయుక్త యేమియుఁ బలుక లేదు. మోమెత్తి చూడ లేదు. అప్పు డామె నిర్దిష్ట్యత నుపలక్షీంచి జయచంద్రుడు మఱల క్రోధోద్రిక్తుఁడై “చూడవలదు. ఈతుచ్చురాలిని కై దులోఁ బంధింపుడు” అని యఱచెను.

ఆమాటయే రెట్టించి రెట్టించి పలుకుటవలన నిజమేయను కొని దాసీసుందరు లామెను దీసేకొని బయలుదేశిరి. ఈవారు ముందుగనే విని కారాగృహాధికారి యొదురువచ్చెను సంయుక్త వెంటవచ్చుచున్న జయచంద్రుడు “నరవాంతకులకు నిరిష్ట మైన సులమున దీనిని బంధింపుము” అని యాజ్ఞాపించెను. కారాగ్మార్తైను కై దులోఁ బెట్టించి జయచంద్రుడు చేయవలసిన వన్నియు కై దుఁడిఁణ్ణి గికి తెలిపి దాసీలను పొమ్మని ఇవ్వులకు వచ్చెను. అప్పుడుగూడ

సంయుక్త యేచియు మాటల్లాడ లేదు. ఆమె శాశ్వతమూర్తిమును నవలంబించినట్లు ఉండెను.

ఈసంగతి యంతయు డిలీలోఁ దెబిసెను. పృథివీరాజు నకు విచారమును, ఆనందమునుగూడ వ్యక్తమాతే గలిగెను. ఆవిచారానందములలో రోషముగూడ పిల్చితమయ్యె యుండెను. ఈవృత్తాంతమును చాయఁడు చెప్పానపుడు ప్రథమమున జయచంద్రుడు చేసిన పనికి మండిషచెను. పిదప సంయుక్త చేసిన కృత్యమునకు పొంగిపోయెను. అటుపిమ్మట సంయుక్త యొడల జయచంద్రుడు అవలంబించిన విధానమునకు విచారము పొంది ఆగ్రహమహాగుఁడయ్యెను. “సంయుక్త మంచి పని చేసినది” గాని యానిమున కాశిక్ష చాలదు” అని పృథివీరాజు తలఁచెను.

పిదప చాయఁడు సంయుక్త అంతఃపురము ప్రవేశించిన తరువాతను, కారాగ్నహము చొచ్చిన పిమ్మటను జరిగిన వృత్తాంతములను జెప్పెను. ఇవి విని పృథివీరాజు తోలుతే గట్ట కటుంబడి “జయచంద్రునికంటె నధముఁ డీలోకమున లేదు. వాడు ఆముద్దులగుమ్మ నెన్ని విధములనైన పీడించును. నాపరోక్షమున నావినోధికి స్వయుధితో తీరని పరాభవము చేసి నాయొడల అంత యనురాగమును జూపిన యావగలాడిని, నాప్రాణాధికప్రియను ఉద్ధరింపకున్న నాకు లోకములు లేకుండఁ బోస్తను” అని నిశ్చయించెను.

పృథివీరాజు సేనాధిపతుల కాళ్ళ లిచ్చటయు, కన్యాకు బ్జముమిందికి దండయాత్ర బయలుదేరుటకు ఒక్కనిముస ములో నమ్మేను. ఆనైన్నయి మంతయు నంచెలమింద అనుకొని సంతకంటే ముందుగనే వచ్చి కనోజుపట్టణమునకు కొంచెము దూరమున విడిసెను.

ఇట జయచంద్రుడు ఆవార్త నాలకించి యుద్ధమునకు సకలసన్నాహములును ప్రారంభించెను. విశేషించి పృథివీరాజు వచ్చినది మొదలు సంయుక్తను చాల బాధలు పెట్టసాగెను. సంయుక్త యున్న గతిబైట ఆమె చెలిక త్రైలే విచ్చకత్తులు బూని కావలియుండిరి. జయచంద్రునియొదుట వారు సంయుక్తను, మర్కుస్పులక్క లగు వాగ్యజ్ఞములతో వేధింపసాగిరి. “పృథివీరాజు దండెత్తి వచ్చెనని నీవు మరియనక్కాలేదు. నిన్న ఆతడు ఉద్ధరించునని గూడ నీవు ఆశపడనక్కాలేదు. ఆయా శాపాతకుడు ఇక్కడనుండి ప్రాణములతోఁ బోయి నప్పడిన చూతములే” యని మాటిమాటికి నామెను వేధింప సాగిరి గాని యేమాటలకును సంయుక్త జవాబు చెప్పట మాని వైచెను.

జయచంద్రుని సేనాసన్నాహ మంతయుఁ బూర్తి యమ్మేను. ఒకనాటి రాత్రి సేనాధిపతి యగు ఆతతాయి అంధకారమున పృథివీరాజుమిందబడి ఆతని సైన్యమును చెదరఁ గొట్టి యుద్ధసామగ్రి సంతను కొల్లగొట్టి ఆతనిని కైదులోఁ చెట్టు విశ్విప్రయత్నములు గావించుచుండెను. శత్రువులకు

ప్రయత్నములు తెలియగూడ దని కోటు బైటు నున్న సైన్యమున నెచ్చటను దీపములు లేకుండఁజేయబడెను. ఆతశాయిక్రిందియువోర్ధ్వగు లందఱును చాల యడావుడిగా సటునిటు సుచరించుచుండిరి.

ఈసమయమున అయిదాఅగురు ఆశ్వికులు నేనాషరీకు సేయునట్లు నటించుచు నచ్చట రచంతసేపు సంచరించి “భద్రముగ నుండుడు. శత్రువుల ప్రయత్నములను కనిపెట్టి వచ్చే దము” అని పృథివీరాజు గుడారము లున్న దిక్కునకు ఉడా యించిరి. కొంతసేపయిన తరువాత ఆక్రూడ నున్న సైనికాధికారులకు వారినిగుతేంచి సంధియములు తోచెను. తోడనే వారు పరిశీలనము ప్రారంభించిరి. దుర్గముబైటును, దుర్గములోపలనుగూడ ఎక్కుడివా రక్కుడనే పరిశీలనము ప్రారంభింపగా కైదులో సంయుక్తయు, అచ్చటఁ గాపున్న చెలిక త్రైలును గూడ లేవని తెలియవచ్చేను. అందఱును కంగారుపడణోచ్చిరి. “సంయుక్త పురుషవేషము ధరించి చెలిక త్రైలతోగూడ డీలీ సేనానివేశమునకుఁ బోయొ నని కోటయందంతటను పెద్దకోలా హలము ప్రారంభ మయ్యెను.

ఇక్కుడ నిది యిట్లు జరుగుచుండగనే ఆక్రూడ సంయుక్త పృథివీరాజు శివిరము జేరి చెలిక త్రైలు పురుషవేషము తీసి వేయగా రాజునెదుటకుఁ బోయి నిలిచి గాంధర్వవిధి నాతనిం శంక్లియాడెను. ఈసంగతి ఆచ్చటఁగూడ సంయుక్తచెలిక త్రైలకు మతియేరికినఁ చెలియదు.

ఈసంగతియొక్క వాస్తవస్తితి యంతయు నెప్పడు స్పృష్టముగఁ దెలిసెనో యావెంటనే యాతతాయి డిల్లీ శిబిర ములదెసకు సైన్యప్రవాహమును మఱించెను. అంతకు మున్నే ఆయంధకారమున నక్కడక్కడ నిలిచియున్న వేగుల వాంత్రు పరాకులు చెప్పగా డిల్లీసైన్యసాగరము ముండునకు కదలెను. ఉభయప్రవాహములును మధ్యభాగమున సమరము ప్రారంభించెను. ఏరి యుతాప్మము వేరు. వారి సంతోషము వేను. ఉభయులునుగూడ బడల్లు మఱచి పోరణౌడఁగిరి. “దేవి, ఇది గాదు వినోదములకు సమయ” మని సంయుక్తవద్ద సెలవుగోని పృథివీరాజుగూడ యుద్ధరంగమున నవతరించెను.

సంకులసమరము ప్రారంభ మైనది మొదలు ఆతతాయి పృథివీరాజునిమిత్తము వెదకసాగెను. కొంతసేపటికి ఆతడు కాన్పింపగా “నిలుము. మగవాడవేని ఇటు రమ్మ” అని సింహగర్జనము చేసెను. ఆప్పడు రాజును ఆతతాయియు ద్వ్యంద్వయుద్ధము ప్రారంభించిరి.

ఉభయులునుగూడ తమ చాతుర్య మంతయుఁ జూపి పరస్పరాఘుతములను తప్పించుకొనుచు అంతకంతకు జటిలము లగు పద్ధతు లవలంబించి యుద్ధము సేయడౌడఁగిరి. కొంతసేపటికి ఆతతాయికి ఒక మంచి యవకాశము దొరకెను. ఆసందర్భమును బోసీయక యాతడు రాజును సంహరించు టుకు తటాలున క త్రైయెత్తెను. ఆతుఁ డాక్త్రీని విసరఁబూను

నంతలో వెనుకనుండి యొక వీరుడు వచ్చి ఆచేతిని ఖండించి కీందబడుగొచ్చెను. “థి, ఎవడురా?” యని యాతాయి వెనుదిరిగి చూచి పడిపోయెను; ఎదుట నున్న వీరునిఁ జూచి రాజు ఆశ్చర్యచక్తుఁ డగుచుండుగా ఆపీరుడు “రాజు, ఆశ్చర్యమున కిది యదను గాదు. కత్తి విసరుము” అని ప్రోత్సహించెను. రాజు అశ్చేచేయటకుఁ బూరంభింపుగా క్రొత్తవీరుడు గూడ కనోజుసైనికులను మట్టుపెట్టసాగెను.

ఒక త్యఙములో ఆతాయి పడిన వార్త తెలియగా కనోజుసైన్య మంతయుఁ జెల్లాచెదరు కాఁజొచ్చెను; గాని డిల్లీ వీరులు వారిని విడువక కసిమసంగఁజొచ్చిరి. రాజు ఒడలు తెలియక వీనుగుగుట్టులను పేపుసాగెను. కొంతసేకయిన తన వాత క్రొత్తవీరుడు “రాజు, నిలువుము. ఇక పౌరుషము చాలింపుము. వారు పాటుబోతులు. స్త్రీలకంశ నధములు” అని వారించెను. రాజు శాంతించినతోడనే డిల్లీ పోజు అంతయు శాంతించెను. చూడుగా నక్కడ మందున కైన నొక్క కనోజుసైనికుడు కాన్పింపు డయ్యును. రాజు సైనికుల నంద ఆను పొగడి గాయపడినవారికి చికిత్సలు చేయ నియమించి క్రొత్తవీరుని వెంటనికుకొని తన శిఖిరమునకుఁ బోయెను.

“శిఖిరము చేరిన పిదపగూడ పృథివీరాజు క్రొత్తవీరుని గులుతింపలేకపోయెను. ముఖమునఁ బొంగిపొరలిపోవుచున్న లావణ్యమును, విశాలనయనములయం దుష్పలితం బగుచున్న

తారళ్ళమును, కలికిపలుకులయం దుత్తరంగిత మగుచున్న మాధుర్యమును జూచి యరసోక్కి పృథివీరాజు మున్నెన్నడో రొయకప్పు డాతనితోఁ జాలతడశ్ర మాట్లాడియున్న ట్లనుమానిం చుచు నడుగుట గౌరవము కాదనియు, కొంతతడ వేదో ముచ్చ టించుచుఁ గూర్చుండిన తెలియకపోదనియుఁ దలంచి యాతని నెదుటఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొని యాతడు తనకుఁ గావిం చిన మహాపకారమునకు కృతజ్ఞత చూపదొడఁగెను. క్రొత్త వీరుడును ఇంకను రాజు తన్న గుఱుతింపనందులకు ముని మునినగవులు నగుచు నల్లనల్లనఁ దగునట్లు ప్రత్యుత్తరమిచుచు చుండెను. ఎంతకును రాజు కృతార్థుడు కాలేక “నాజ్ఞాపక శక్తి యిట్లు మందమైపోయిన దేల?” యని చాల దొట్టుపడ సాగెను. ఇంకఁ దన్ను గుర్తించుట రాజువలనఁ గాదని తలచి వీరుఁ డాపటకుటీర మంతయు మెరసిపోవునట్లు విద్యుత్కట్టాక్క ముల నంతట నొక్కమాఱు నెఱిపి మోము వంచి యార కుండెను. అంత దరహసితవదనలై సంయుక్త చెలిక తై లిరువు రును మదనుని పూర్వటమ్ములవలే క్షణములోఁ వచ్చి వీరుని భూజ ములవైఁ జేతుల నానుకొని యిరుదెసల నిలుచుండిరి అప్పుడు రాజు హృదయ మొక్కమాఱు కలఁగిపోయెను. వెంటనే యాతడు వీరుని చేయి పట్టుకొని ముఖముదెస గంభీరముగఁ జూచి “సంయుక్తా!” యని పిలిచెను.

“ఇంక వీరుఁ డటఁ గూర్చుండఁజాలక తటాలునరాజు చేయివిడిపించుకొని యడుగులు తడబడ శరవేగమున మతి

యొక పటుకుటీరమునకుఁ బోయొను. చెలిక తై లంత సిగైందులకే యని రాజు దెసుబ్బాచిరి. వెంటనే రాజు సంయుక్తా యని పిలుచుచు నామె యున్న పటుకుటీరమునకుఁ బోయి యొంత వెనుకకుఁ బోఁ బోవుచున్నను వదలక యామె చేయి పటుకొని తీసికొనివచ్చి యంకతలమునఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొని ప్రియమారఁ గౌగిలించుకొని మోము ముద్దాడి “దేవి, నాడు మానము నిలిపితిని. సేడు ప్రాణము నిలిపితిని” అని యనేకవిధములఁ గౌనియాడఁదఁగుఁగెను. వీరుడు సంయుక్త యని పాతకుల కింక తెలుపనక్కాఱ లేదు. రాజుట్లు చేయుటవలన సంయుక్త కెక్కుడ లేని సిగ్గును వచ్చేను. పాప మాముద్దరాలి నాలజు యుక్కిరిబిక్కిరి గావించి వై చెను. అక్కతన నామె యేమియు మాట్లాడబొలక మోము వంచికొని రాజు దృఢాలింగనమున గరఁగిపోవుచుఁ గూర్చుండి యుండెను.

ఇట్లు సంపూర్ణవిజయము గలుగుటవలన షృంగివీరాజు దుర్దమును ముట్టడించుట మాని సంయుక్తను దీసికొని డిల్లీకి వెడలిపోయెను.

దీనితో జయచంద్రుని క్రోధాగ్ని యొంతవఱకును బెరగ వశెనో యంతవఱకును బెరిగిపోయెను. “ఇంక ఏనిని బ్రతుక నీయగూడదు” అని తలచి యాతడు గడ్డిపట్టణమును పరి పాలనముచేయుచున్న శహిబ్దినుగోరి ఆను తురప్పునివద్దకు రాయబార మంపెను.

పృథివీరాజు డిల్లీచేరికొనిన తరువాత భోగపరాయణఃడైపోయెను. ఆతిదు రాజ్యతంత్రమును మఱచిపోయెను. రాజుకార్యములను నిర్లక్ష్యము చేయబోచ్చెను. కొండఱు ఉదోళ్లిగులను కారణాభాసములను జూపి శిక్షింపఁబూనెను. ఈశిక్షలకు అలిగి యాస్థితిగతు లన్నియుఁ జూచి కొండఱు ఉదోళ్లిగులు గజీపట్టణమునకుఁ బోయి యచ్చటి పాలకుని రాజు మిందికి దండెత్తివచ్చునట్టు ప్రోత్సాహపఱెచిరి.

ఇంతటితో హిందూదేశముయొక్క దౌర్ఘాగ్యదశ వూర్తియమ్మొను శహిబుద్దినుగోరి వెంటనే బ్రహ్మండమైన సైన్యముతో దండెత్తివచ్చెను. జయచంద్రుడును; పృథివీరాజు ఉదోళ్లిగులను ఆతనితోఁ గలిసిరి. స్తానేశ్వరక్షేత్రమున యుద్ధము జరిగెను. చాల దినములు గడచిన తరువాత రాజు ఓడిపోయెను. ఈవార్త విని సంయుక్త మున్నగు స్త్రీలు డిల్లీలో అగ్నిగుండములయం దుఱికి ప్రాణములను విడిచి వీర స్వరమునకుఁ బోయిరి. చితులతో నిండియున్న డిల్లీని స్వాధీనము చేసికొని గోరీ హిందూదేశమున మహామృదీయపరిపాలన మునకు పునాదులు వేసెను

7

ಅ ಹಾ ಲ್ಯಾ ಬ್ರಾ ಯು.

అ హీ ల్యా బొ ఱు.

బొంబాయిపరగణాయందలి అహమ్మదునగరుతాలూ కాలో పాధరడే యను నొక పలైయందు ఆనందరావుసించే యను నొక మహారాష్ట్రీ గృహస్థుడు నివసించియండెను. ఆతడు ధనవంతుడు గాడు. వ్యవసాయ మాతని ముఖ్య వృత్తి. స్వభావమున నాతడు చాల సాత్మ్యకుడు. ఆతని భార్య భృత్యకు దగిన రమణి. అనురూపదంపతు లగుటవలన వారి కేమిటను తప్పువ గాన్నింపకుండెను.

కాని సంసారులకు ఎన్ని యస్సును సంతానము లేకున్న అంతయుఁ గొదువదే. క్రైత్వవారితో సమావేశ మయిన పుడు “మింత ధన ముస్తుది? మింవైభవ మెంత?” అని యటి ప్రశ్నల నెవరు సదుగరు. “మింత ధన బిడ్డ లఘూ?” లేకున్న “మింత సంతాన మెంతయ్య” అని యడిగెదరు. ఈప్రశ్నలు సంసారికి సంతానముకంటే ప్రథాన మైనది లేదని చెప్పచున్న వి.

ఆనందరావున కిప్పుడు ఆసంతానమే లేకయుండెను. ఆతడును ఆతని భార్యయుఁగూడ కందులకు చాల విషాదము బోందుచుండిరి. అయితే ఈశ్వరానుగ్రహము కలుగనపుడు మానవుల విచారమును, మానవుల కోర్కెలు నేమగును?

ఒకనాడ డోక బైరాగి భిక్షోర్ము వారి యింటికి వచ్చి దంపతు లిపురుసుగూడ పీనాసనులై యుండుటఁ జూచి వారికి సంతోసము లేకపోవుట గ్రహించి “విచారము వలదు. మిారు కొల్పొపురమునకు వెళ్లి ఆచ్చటి జగదంబికను గొలిచెద రేని సంతోసము గలుగు” నని చెప్పి వెడలిపోయెను. అందు లకు వారు ఆశ్చర్యచక్కటులై “అయిచితముగ నీతఁడు ఈవిష యమును జెప్పిపోయెను. కారణము భగవంతున కెఱుక. మన మిాద జగదంబికకు ఆనుగ్రహము కలిగిన ట్లున్నది.” అని కూడఁబలిక్కొని యుక్తసమయమున కొల్పొపురము వెళ్లి ఒక సంవత్సరకాల మామెను గొలిచిరి. ఒకనాటిరాత్రి జగదంబిక ఆదంపతుల కిరువురునుగూడ స్వప్నమున సాక్షాత్కరించి “మిాసేవకు మెచ్చితిని. మిాకోరిక సెఱపేఱును. ఇఁక మిాస్వస్తు లమునకు వెడలిపాండు” అని చెప్పెను. వెంటనే వారు మేలాటించి స్వప్నపువృత్తాంత మొకరి కొకరు తెల్పుకొని మఱు నాడు జగదంబికను గొలిచి సెలవుగోరి స్వస్థలమునకు వెడలి పోయిరి.

పిదప అచిరకాలమునండే ఆనందరావుభార్య గర్భవతి ద్వై నవమాసములు మోసి యొక మంచిలగ్నమున కొమా త్రైను గనియెను. బాలికకు అహల్య యని నామకరణము చేసి లేక లేక కలిగిన దగుటచే ఆదంపతులు చాల ప్రేమతో బొంచు కొనుచుండిరి.

యుక్తసమయమున ఆనందరావు అహల్యను విద్యా

ఖ్యాసము నిమిత్తము బడికి పంచదౌడగేను. బడిపంతులు చాల మంచివాడు. పటుగ నాతనికి సంతానము లేదు. బడికి వచ్చు పిల్ల లందఱయిందును ఆహాల్య యొక్కాలైయే చాల సత్పుర్వివర్తనముతో నుండెను. అన్ని కారణములవలనను పంతులు ఆమెను కొమార్తును వోలె ప్రైమించుచు చాల శ్రద్ధతో చదువు చెప్పచుండెను. ఆహాల్యయు పంతులు చనువుచూపిన కొలది నెత్తెక్కి త్రోక్కుక చాల భయభక్తులతో మెలఁగు చుండెను.

ఆహాల్యకు తోమ్మిది సంవత్సరములు నిండెను. ఆనంద రావునకు కొమార్తుకు పెండ్లిచేయవలసిన సమయము వచ్చు నని తోచెను. ఆతడు అనేకయమకులనుగూర్చి ప్రయత్నిం చెను; గాని యొక్కఁడు నాతనికి నచ్చలేదు. శుద్ధసాత్మ్యకురాలగు ఆహాల్యకు ఎవనినో యొకనిని సాహసించి నిశ్చయించుట యాతని కిష్టము లేకుండెను.

ఇట్లుండఁగా పూనాలో వేష్యాగా నున్న బాలాజీబాజీ రావు తప్పుఁడగు రఘునాథరావు మల్వారరావుపణిశ్చకరును, ఆతని కుమారుఁడగు ఖండిరావును వెంట నిదుకొని ఉత్తర దేశములకు యుద్ధమునకు వెడలి ఆక్కడ శత్రువులను జయించి విజయానందముతో వెనుకకు మఱలేను. ఆతనికి మార్గవశమున పాథరవటీగ్రామము తగిలేను. వేష్య లంద అను ఆమార్గమున పూనానుండి మఱియొటుకుఁ గాని

మతేయొకచోటనుండి పూనాకుగాని పోవలసినచ్చినపుడు ఈ గ్రామముమిాదనుండియే పోవుచుండిరి. పాథరవటీ గ్రామమున ఆనందరావు ఇంటి కెదుట నొక వెద్ద హానుమదాలయము గలదు. వేష్టాల కదియే బస. రఘునాథరావుగూడ నక్కడనే బసచేసెను.

నాడు పంతులు పిల్లలకు ఆటవిడు పిచ్చి హానుమదా లయమునకు బోయి రఘునాథరావుతో మాట్లాడుచుండెను. అది విని యొప్పుడు నాతని విడిచియుండని అహల్య అక్కడకు బోయి ఆతని యొడిలో గూర్చుండెను. పంతులు ప్రేమతో రాతల్లి యని యామెను బుజగించెను.

అహల్య చూచుటకు గంథర్యాంగనలవంటి సుందరి గాదు; గాని సుసారిణులకు దీసిపోవు సుందరిమాత్రముగాదు. ఆమెముఖమున నేపో యొక యశార్యాప్రభ గూడ ప్రకా శించుచుండెను. అది చూచి రఘునాథరావు పంతులు నడిగి సుగతు లన్ని యు డెలిసికొని “మృషారిరావు, నీకుమారునకు కన్యను వెదకుచుంటివి”. ఇంతవఱకును తగిన కన్య నీకు గాన్చింపలేదు. ఈ యహల్య మన ఖండేరావునకు తగిన కన్య యని తోచున్నది. ఆమె సాభాగ్యరేఖలతోడనే గాని ఆమె తండ్రి బీదతనముతో మన కేమియు సంబంధము లేదు. ఈపిల్లను విడుచుటకు నామన మంగికరించుట లేదు. నీవు ఏ మనియెదవు?” అని యడిగెను. అందులకు మృషారిరావు “మిం

చిత్తము. నాకేమియు సభ్యంతరము లేదు” అని చెప్పగా రఘు నాథరావు పంతులు నడిగెను. ఆతెడుగూడ నల్కే చెప్పగా నాతెడు ఆనందరావునకు వర్తమానము చేసి తన యథిప్రాయము నెఱింగించెను. “ముల్లారిరావుగా రెక్కడ ? నేనెక్కడ ? వారికిని నాకును హస్తిమళ్ళ కాంతరము గలదు. నన్నిట్లు ఆడుగుటలో నాకేమియు బోధపడుట లేదు” అని ఆనందరావు చెప్పేను. పంతులు సంగతి యంతయుఁ జెప్పేను. “రఘునాథరావుగారు మిమ్ము మేలమాడుట లేదు. నాకుగూడ నట్టి సంకల్పమే గలిగినది. మిారు బీద తైనను సంపన్ను తైనను మాకు బాధ లేదు. ఈబాలికను జూచిన ఎట్లయిన నాకుమారునకుఁ జేసికొనవలయు నని ఉబలాటము పెరిగిపోవుచున్నది మిారు మఱియొకరితిని భావింపవలడు” అని ముల్లారిరావు చెప్పేను. “ఇప్పుడే మనియేదవు?” అని రఘునాథరావు మఱల నడుగఁగా “ఇది యేమో చాల వింతగా నున్నది. ముల్లారిరావుగారి మాటలు నాసందేహమును గౌటీనివి; గాని ఆశ్చర్యము మాత్రము గలుగుచున్నది. దేవరవారు ఎట్లు చేసినను నాకు సమ్మతమే. ఆయనను నామససును నేను నమ్మలేకుండనున్నాను” అని ఆనందరావు మఱల జవాబు చెప్పేను. “అట్లయిన అంతయు మాచుచుండుము” అని చెప్పి రఘునాథరావు సిద్ధాంతులను రప్పించి ముహూర్తము స్థిరపటిపించి ఉభయపత్మములవారి బంధువులను రప్పించి మహావైభవముతో ఆహలాయిఖండేరావు లకు వివాహము చేయించెను.

పెండ్లిమైన తరువాత అహాల్య తఱుచు అత్తవారియింణి యందే యుండవలసినచ్చెను. మల్లారిరావు ఒక్క తుమైన నామెను విడిచియుండజాలక పోవుచుండెను.

ఆతఁడు ఏకార్యమునకు పెళ్లవలసివచ్చినను, ఏయుద్ధమునకు బోవలసివచ్చినను, “తల్లి, పోయివత్తుమా?” అని యహాల్య సడిగి యామెతే చిత్త మనిపించుకొని మఱి పోయెడి వాడు. ఆమె చిత్త మనిన కార్యమునఁగాని యుద్ధమునఁగాని తప్పక జయము గలుగవలసినదియే. ఇందుచే నాతఁడు ‘అహాల్య జయలక్ష్మియుక్క అవతారము’ అని చెప్పుచుండెను. అహాల్య వయసునఁ జాలఁ జిన్నదే; గాని ఆసమానబుద్ధిమతి గావున మామగారు తనమెడల ప్రేమ చూపిసకొలఁడియు నాతనిని గౌరవింపసాగెను. కొన్నిదినములు గడచునప్పటికీ అహాల్య మామగారి స్విభావమును చక్కఁగ గుఱుతించి తానే యాత నికి చేయవలసిన సేవ లన్నియుఁ జేయుచు మఱిత యానంద పెట్టసాగెను.

అహాల్య అత్తగారి పేరు గౌతమాబాయి. నిజమునకు ఆమె గృహకృత్యములయందు చాల సమర్థురాలే; గాని ఓప మధికము. అనేకసంవత్సరములనుండి ఆమెనేవలు చేయుచుందు దాసీలుగూడ ఆమె మనసున కెక్కునట్లు ప్రవర్తింపలేమండిరి. ఆటిసితిలో అహాల్య ఒకటిరెండవమాసములయందే సంగతు లన్నియు గ్రహించి ఆమె చెప్పుటకుఁ బూర్యమే యామెకుఁ

గావలసిన పను లన్నియ స్వియముగఁ జేయుచు సంతోషింపఁ జేయదొడుగెను. ఇది చూచి దాసీ లందఱు నాశ్చర్యచకిత లగుచుండిరి.

ముహ్మారిరావున కిరువురు కొమారైలు. పెద్దయామె పేరు హరకుబాయి. చిన్నయామె ఉదాబాయి. అహల్య తన చాతుర్యమువలన అత్తగారినివలెనే వారిని గూడ గౌరవిం చుచు వారిజేతుగూడ చాల ప్రేమింపబడు జూచ్చెను.

వారి గృహమున దాసీలు చాలమంచి యుండిరి. ప్రత్యే కముగ అహల్యకు సేవజేయుటకే కొండఱు నియమింపఁ బడియుండిరి. అయినను అహల్య తన పను లన్నియ. తాసే చేసికొనుచు ఆపరిచారికలకు ఆయాసము లేకుండుజేయుచుం డెను. ఇంతేగాక అప్పు డపుడు తనకు మామగారు ఇచ్చు ద్రవ్యములోఁ జాలభాగము తన దాసీలకు ఇచ్చుచు వారి దారిద్రుమును బాపుచుండెను. ఇందువలనగూడ నామె దాసీ లకు చాల ప్రేమాస్పదురా లయ్యును.

అహల్య ఇంకను చిన్నపిల్ల. భర్తతో మాట్లాడుటకు వీలులేని స్థితి. అయినను ఖండేరావు వివేకమహితుఁ డగుటవలన తలిదండ్రులకు జేయు సేవలవలనను, తక్కిన ప్రవర్తనము వలనను తన భార్యయొక్క మంచితనమును గ్రహించి చాల నానందింపజూచ్చెను.

అన్ని టీకంచెను అహల్య తైవథక్తి విశేషముగా నుండిను. ఆమె యత్తగారు ఎల్ల వేళలను దేవతార్పణము సేయు చునే యుండెను; గాని ఆవిషయమున ఆత్తగారికంకై కోడలే యథికురా లని అహల్య ప్రథాయాతి వహించెను.

ఇన్ని కావళములవలన చిన్న తనమునందే అహల్య ఆత్తవారి యూరునఁగూడ చాల ప్రథాయాతిని సంపాదించెను.

పెండ్లి రైన ఆయిదుసంపత్నరములకు అహల్య రజ స్వల యమ్మేను. మధుచిముహలూర్తమున పెద్దలు అహల్య కును ఖండేరావునకును పునస్యంధానము గావించిరి. “భర్తకు ప్రత్యక్షముగ సేవజేయుటకు సేటేకి వీలు అమ్మే” నని యామె మహాల్లాసముతో సీత, సావిత్రీ మున్నగు పురాతన భారతాంగసలవలై భర్తను సేవింపబోచ్చెను. కొన్ని దినములకు ఆమెకు మాలేరావు అనుకుమారుడును మంచాబాయి అను కొమార్తయుఁ గలిగిరి. “ఇట్లు ఆత్తమామల సంపూర్ణకట్ట తుము, భర్తయొక్క యమితానురాగము, ఆడుబిడ్ల ప్రేమ, సేవకజనుల భక్తి, కన్యాపుత్రుల బాలలీలలు, ఆపరిమితైశ్వర్యము మొదలైన సుఖసాధనము లేకిభవించి తన్న కొలువ అహల్యబాయి కొన్ని సంపత్నరములు సొఖ్యసముద్రములో మునిగియుండెను.”

ఇట్లు కాలము గడచిపోవుచుండఁగా మల్లారి రావునకు తురుష్కలతో యుద్ధము పొసఁగేను. వీరుడు గావున ఖండే

రావుగూడ తండ్రితో యుద్ధమనకుఁ బోయెను. మ్లారి రావును ఖండేరావునుగూడ తమచాతుర్య మంతయుఁ జూపిరి. ఇంతలో శత్రువాయకుని చతురతలోఁ బట్టకొనబోవు చుండఁగా ఖండేరావు గుండుదెబ్బ తిని చనిపోయెను.

ఈవార్త తెలియగనే అహల్యాబాయి సహగమన మునకు సిద్ధపడెను అది విని మ్లారిరావు ద్రుతగమనమున వచ్చి “తల్లి, ఖండూ చనిపోయినందులకే వగచుచుండఁగా నీవు నన్న దుఃఖసాగరపుపంకమున ముంచి వేసెదవా! నీపతిభక్తి యసాధారణ మనుట నెఱుఁగుదును. నీపాతివ్రత్యమును శత్రువులుగూడ శంకింపజాలరు. ఈవిధముగఁ గా కున్నను నీకెప్పటి కైన స్వర్గము కరతలామలకము. నేను ముసలితనమువలన చీకియున్నాను. ఖండూ కొట్టిన వజ్రఘాతముమిఁద నీవు పిదుగులు గురిపించుట మంచిదా? నీవు లేకున్న నీచిని బాలుని పక్షమున ఈరాజ్యము నెవ రేలెదరు?” అని యనేక విధముల ప్రార్థించి యనేకవిధముల నచ్చిచెప్పేను. ఈమాటులకు బదులు చెప్పఁజాలక అహల్యాబాయి సహగమనమును మానివేసేను.

కొలదికాలము నడచునప్పటికి సహగమనము మానుట కింత పట్టిపట్టిన మ్లారిరావు గతించెను. అది రైన ఆఱు మాసములకు మాలేరావు (అహల్యాబాయి కొడుకు) చనిపోయెను. అయినను ఇంక హృదయమున విచారమునకుఁ

జోటీయ సూడ దని యామె దృఢపథుచుకొనియేను. ఆయిను మ్లారిరావునకు దనయొడలు గల ప్రేమను ఆమె మఱువు జాలకుండెను.

మా లేరావుసంగతి యామె శ్రార్థిగ మజీచిపోయేను. అందులకు ఆనేక కారణము లున్నవి. నిజముగ కషుపువు బుట్టిసి మా లేరావుకంటే నామెను శత్రువు దుండడు. ఎట్లు పుట్టేనో? అట్టి సాధ్యమణికి కుమారుడైన మా లేరావునకు బ్రహ్మ ద్వేషము పుట్టేను.

దాని నిచ్చట వర్ణించుటకు జోటు చాలదు. ఆయిను ఒకటి రెండు విషయముల నిచ్చటఁ జూపకతీఱదు. అహాల్యా భాయి బ్రాహ్మణులను గొనియాడిన ఈతెడు తేగనాడును. ఆమె “నాయనా, బ్రాహ్మణులకు వస్త్రదానము చేయు” మనిన బ్రాహ్మణులను బిలిపించి బట్టల మడతలలో తేల్ల నునిచి యిచ్చును. పయిగా అవి కుట్టుటవలన బ్రాహ్మణులు భాధపడు చుండిన సీతెడు వికవిక నవ్వును. “నాయనా, బ్రాహ్మణులకు సువర్ణ దానము చేయు” మని తల్లి చెప్పిన సీతెడు వారిని బిలిపించి కలశములలో సువర్ణము నుంచి వానిపై నసహ్యము లగు పురుగుల నుంచి బ్రాహ్మణుల కిచ్చును. వానిని జూచి బ్రాహ్మణు లదరిపడిన సీతెడు కిలకిల నవ్వుచు నెగతాలీ చేయును.

కుమారుడు శ్రుటివాఁ డగుటచే నామె యనేకవిధ ముల విచారించెడిది. ఆప్త లందఱును “సీకుమారుడు

మంచివాడు గాడు. ఆతనికి రాజ్యము సీయలు” అని చెప్పిరి. అహాల్యకు గూడ నట్టి సంకల్పమే యుండెను; గాని పేష్యాల బలవంతమువలన ఆతడే రాజ్యమునకు వచ్చేను. వచ్చినను కొలదిమాసములకే పరలోకమునకు బోయెను. కుమారుడు చనిపోయినందులకు అహాల్య వగచుటకు మాఱు ఆనందించెను.

మంచివాడో, చెడ్డవాడో, మాలేరావు గతించెను. ఇప్పుడింధూరురాజ్యమును పాఠింపవలసినవారెవరు? అప్పుడు గంగాధరయశవంతు అను నాతడు అహాల్యబాయికి దివాను గా నుండెను. ఆతడు “మిాజ్ఞాతులలో నొకుట్టవానినిఁ బెంచు కొనవలసినది. ఆతడు పెద్ద యగుసంతపులకును ఆతనివేర నేను పాలనము జరిపెదను మిారు కొన్ని గ్రామములు పుచ్చు కొని వాని యాదాయమును ఖుష్టబెట్టుకొనుచు స్వేచ్ఛగా నుండవలసినది” అని చెప్పెను; గాని యందుల కంగీకరింపక అహాల్య “నేనే రాజ్యము చేసెద” నని చెప్పెను.

దీనిమిాద దివానునకు దుర్ఘాఢి పుట్టెను. అప్పుడు పూనాలో మాధవరావు పేష్యార్థై యుండె ననియు, నాతని తమ్ముడు రఘునాథరావు అనియు ఇదివతుకు జైప్పియుంటిమి గదా? రఘునాథరావు అన్న వెనుక అగ్రస్త్యభ్రాతవలె నుండుట కంగీకరింపక స్వీతంత్రముగ నొక రాజ్యమును సంపాదించు టు అలోచనలు చేయచుండెను. తసంగతి విని గంగాధర

యశవంతు “పణోళకరువారి రాజ్యమునకు ఇష్టవుడు వారసు లెవరును లేదు; గావున మిారు వచ్చినచో దీనిని సులభముగ స్వాధీనము చేసికొనవచ్చు” నని వర్తమానము చేసెను. ఈ వార్త వచ్చుటయే తడవుగ రఘునాథరావు ఏబడివేల సైన్య మును వెంటనికొని మాళ్ళవదేశము మిాదికి బయలు దేరెను.

ఇచి విని ఆహల్య మంవహసము గావించెను. “లోక ములో దుష్టులలో నెన్ని రకములున్నవి” యని యనుకొని యామె “లోకవృత్తము భూతవర్తమానములు మిాకుఁ దెలిసియే యున్నది. శ్రీమాణ మహారి రావుపణోళకరువారు ఎన్నో కష్ట ముల కోర్చి వేష్టాల రాజ్యమును స్థిరపరుచుట మిాకుఁ దెలి సినదే. అట్టి వేష్టాలు నేడు వారి సుబేదారు మరణానంతరము వారి వారసుల మగు మావలన యథాపూర్వముగ సేవలు చేయించుకొనుటకు మాఱు మాచిన్ని రాజ్యమును హారించుటకు వచ్చుచున్నారు. మన మందఱమును వారికి సామంతులము. నేడు నారాజ్యమును హారించినవారు రేపు మిారాజ్యములను హారింపఁ దలపవచ్చును; గావున ఈసమయమున మన మందర మొక్క మాటమిాద నుండుట మంచిది. నారాజ్యమునకు అపాయిశంక కలిగినది గనుక నేనిట్లు చెప్పచున్నానని మిారు భావింపవద్దు. మిారు అందఱును నాకు సాయము చేయవలసినది” అని భోసలా, గాయకవాడ్, థాథాడే మున్నగు రాజులకు వర్తమాన మంపెను. “మిాకు సందేహము

వలదు. మామానైన్నయిములతో మే మందఱమును మిాకు సాహాయ్యముగా వచ్చుచున్నా”మని యందులకు వారు ప్రత్యుత్తర మంపిరి.

పిదప ఆహాల్యాబాయి సంగతిసందర్భము లన్నియుఁ దెలుపుచు మాధవరాపువేష్టావద్దకు దూత నంపగా “శసం గతి మాకు దెలుపనక్కటి లేదు. మిాచర్యలకు మేము అడ్డు రాము. మిారాజ్యమును గుఱించి ఎవరు దుశ్శింతనము చేయు దురో వారిని దండింపవచ్చును” అని యాతఁడు ప్రత్యుత్తర మంపెను. కీనితో ఆహాల్యకు ఎక్కడ లేని ఘైర్యము వచ్చెను. “నేను స్త్రీని అగుట యథార్థము; గాని యట్లని యొవరు నాయొడల దుశ్శింతతో నుందురో వారిని బ్రతుకసీయను. నాపూర్వులు జూరులు. వీరులు. వారి శౌర్యవీర్యములు వేష్టాల రాజ్యశ్రీకి అవలంబనము లైనవి. నేఁటికిఁ గూడ ఇందూరుప్రభువులు వేష్టాల రాజ్యలక్ష్మీకి కనుసన్న ల మెలగు నొకరులు. శసంగతిని గమనింపక వారు మామిాదికి యుద్ధము నకు వచ్చెదరేని నాయభ్యంతరము లేదు. నేను శస్త్రమును ముట్టకయే యొక వెదురుకట్టను మాత్రము చేతఁదాల్చి బయలు దేరితినేని వేష్టాల రాజ్యలక్ష్మీకి ఆపాయము కలుగకమానడు. గనుక మాప్రభువు లగు వేష్టాలు మావలన యథాపూర్వక ముగ సేవలు చేయించుకొనవలసినది. అట్లుగాక వారు మారాజ్యమును హారింపబూనుడు రేని ఇది కొనసాగని పని యనియు, పయిగా వారి రాజ్యమునకే భంగము వచ్చు ననియు నమ్మ

వలసినది” అని యొక నిండుసభలో సహాయ యుపన్య
సించెను

ఈపలుకులు రఘునాథరావునకు ములుకులై నాటెను.
అగుట నాతడు సందేహించుచుండగా గంగాఫరుడు
“అక్కడి రఘుస్వాము లన్నియుఁ దెలిసిన సేను ఉండగా మిారు
ఇట్లు కొంకుట ధర్షుము గాదు. ముందునకు నడువుడు” అని
చెప్పెను. రఘునాథరావు అశ్చే చేసెను.

అహల్య యంతటితో నూరకుండలేదు. ఆమె రఘునాథ
రావువద్దకే యొక దూత నంపెను. “మిారు పురుషులు.
బ్రాహ్మణులు. స్త్రీనైన నాతో యుద్ధము చేయుట మిాకు తగసి
పని. యుద్ధములో మిారు గెలిచితేరేని స్త్రీని జయించినందు
లకు లోకములో మిాకు ప్రశంస రాదు. ఒడిచితేరేని స్త్రీచేతిలో
పరాజయము పొందిన మిాయవకీర్తిని గుఱించి లోకము ఏమి
చెప్పుకొనునో యోచించుకొనుడు. మిాదంభములను జూచి
సేను ఉనకుండుదానను గాను యుద్ధము తప్ప దందురా?
రండు. మేము సిద్ధముగనే యున్నాము.” అని యామె రఘు
నాథరావునకు చెప్పిపంపెను ఇప్పటి కాతనికి చైతన్యము
వచ్చెను. “ఇది చాల తప్పా పని” యని యాతడు నిశ్చయించు
కొని తన యుదేశమును మార్పుకొని “మేము ముల్లారిరా
వును, ఖండేరావును, మాలేరావును చనిపోవుటచే దుగ్గిఖసము
ద్రుమున మునిగియున్న మిమ్ము పరామర్పుచేయుటకు వచ్చుచు

న్నాము; గాని వేఱు గాదు” అని కబురు చేసి పరిశుత పరివారముతో వచ్చి యామెను పరామర్పించి వెడలిపోయెను.

ఇట్లు కారు క్రమిన మేఘమాలిక విచ్చిపోయినతరు వాత నామె నిశ్చింతతో రాజ్యపాలనము చేయసాగేను తుకోజీ రావు అను దూరపు బంధువు నొకనిని మంత్రిగా నేర్పటచి కొని యామె సకలమును స్వీయముగా విచారణ సేయుచుండెను. తుకోజీ సన్నారుఁ డగుటవలన తన ప్రభ్రిషియెడల సేమియు దుశ్శింతచేయక ఆమె యాజ్ఞ నెప్పుడును జవదాటక మాతృ భావముతోఁ బ్రివర్తించుచుండెను. అహాల్యగూడ నాతని యొడల చాల గౌరవమునే చూపెడిది; గాని ఆతనివలన తప్ప వచ్చినచోహాత్రము సహించెడిది గాదు. ఇందూరుపట్టణ ములో దేవిచందు అను నొక గౌప్యసాహుకారు మృతి చెందెను ఆతని కేమియు సంతానము లేదు; గాని అనంతధనము కలదు. అంతట తుకోజీ ఆతని యాస్తి యంతయు వేలము వేయించి ఆస్తమ్మును బోక్కుసమునకుఁ జేర్చెను; గాని పెంటనే యాసంగతి రాణికి దెలియవచ్చెను. అంతట నామె ఆసాహు కారు భార్యను రష్పించి యామె సాత్ము అంతయు తిరిగి యిప్పించి “సీవు సీచిత్తమువచ్చిన బాలుని పెంచికొని సీవంళ మును నిలుపుకొనుము” అని యాజ్ఞ యిచ్చెను. ఆపట్టణము నందే తాపీదాసు, బనారసుదాసు అని యిరువురు అన్నదమ్ము లుండిరి. వారు చాల శ్రీమపడి నాలుగు లక్షల రూపాయలు సంపాదించి సంతానము లేకయే మరణించిరి. ఆప్పుడు తాపీ

దాసుభార్య అహాల్యచెంతకు వచ్చి “అమ్మా, నాభ్రత్రయు, నామఱణదియు ననంతథనమును సంపాదించిపోయిరి. ఇప్పుడు మాకెవరును లేదు. మేము మిాపాలనమున సుఖముచున్నాము; గావున మాధనమంతయు మిారు స్వీకరింపవలసిన” దని ప్రార్థించెను. గాని యహాల్య యందుల కంగికరింపక “నీభ్రత్రయు, నీమఱణదియు చెమట యూడ్చి సంపాదించిన థనమును నేను తాకను. దానిని పుచ్చుకొనుటకంటె లోకములో ఘూర్జ పాపము లేదు. ఆథనమును నీయిచ్చవచ్చినటుల వెచ్చుకొనుటకు మిాకు సర్వాధికారములు గలపు; గావున నీవును నీతోడికోడ లును గలిసి మిాభ్రత్ల పేరిట నేడయిన థర్మకార్యములు చేసి వారియాత్మ లకు సుగతిని గలిగించి మిాస్వరమార్గమును నిష్కాంటకము గావించుకొనుడు” అని చెప్పి యామెను పంపి వేసెను. ఆమెయు రాణి చెప్పినట్లు తన తోటీలితో నాలో చించి తన భ్రత్ పేరిటను మఱాదలి పేరునను గొప్ప దేవాలయ మును ఏటివద్ద నొక చక్కని ఫుట్లమును కట్టించి ప్రఖ్యాతి వడసెను.

ఈమె చేసిన దాసథర్మ ములకు లెక్క లేదు. ఈమె యొప్పుడును థర్మ మును గుట్టించియే చింతించుండెను. ఇదుగు పొరుగురాలు లందఱును ఈమెను చాల గౌరవముతోఁ జూచుచుండిరి. ఎవరును ఆమెయొడల తప్పుదారి త్రోన్కుటకు సాహసింపజాలకుండిరి. ప్రజ లందఱును ఆమె పేరు చెప్పి

“మన్న రక్షించుటకు మానవజన్మ మెత్తిన దేవి” యని కొని యాదుచుండిరి.

బకప్పుడు ఉదయస్తరపురాణా అహల్య యెన్నివిధ ములఁ జైపినను వినక రామపురా యను గ్రామమును దీసికొను టుకు సిద్ధపడెను. అప్పుడు నైన్యము నంతను దీసికొనిపోయి తుకోబీ దక్షిణమున యుద్ధము చేయుచుండెను. అగుటచే రాజధానియం దున్న నైన్యము చాల స్వల్పమే రైనను సందే పొంపక దానికి శఫరీభాయా యనువానిని నాయకునఁ గావించి పంపెను. రాణా యోడిపోయి అహల్యవద్దకు వచ్చి శరణబోచ్చెను. అహల్య యాతనిని తుపించెను.

ఇట్లు సకలవిధములను స్తుత్యర్హముగాఁ గాలము గడచి పోవుచుండెను. ఇట్లుండఁగా మంచాబౌయి భర్త కాలభర్తము నొందెను. అంతట మంచాబౌయి భర్తతో సహగమనము చేయుటకు సిద్ధపడెను. అహల్యబాయి యనేకవిధముల బోధిం చెను; గాని ప్రయోజనము లేకపోయెను.

పిదవ కొంతకాలము అహల్య ఇట్లే రాజ్యమును బాలించి శృంగాలోకమునకుఁ బోయెను. ఆమె పరమపదించిన దినమున ప్రజలందఱును చాల దగిఖించిరి.

మై నా బాయి.

థారానగరసంస్థానాధిపతి యగు ఖండేరావు బడ్డోదా సంస్థానాధిశుని కొమూర్తును పెండ్లియాడెను. ఆమీ కాపుర మునకు వచ్చిన స్వల్పకాలమునకే గర్భవతి యయ్యెను; గాని భర్త చనిపోయెను. పిదవ నామె పుట్టినింటికిఁ బోయి కుమారునిఁ గని తానుగూడ మరణించెను. శిశువును ఆనందరావు అని వేరుపెట్టి మాతామవ్వుడు పెంచెను.

ఆనందరావు యుక్కవయస్సుఁ డైన పిదవ సాంతసంస్థాన మునకు వచ్చెను. రంగరావు అను ప్రథాని తక్కినయుద్యోయిగుల నందఱను లోపుచేసికొని ఆనందరావును తజీమివేయుటకుఁ బ్రయిత్తించెను; గాని ప్రజలందఱను తమప్రభువు నెడల భక్తిని విడువక ముత్తిప్రభృతులను ఓడించి ఆనందరావు నకే పుట్టము గట్టిరి.

ఆనందరావు సీంహసన మెక్కెను; గాని ఆతనికిఁ గలిగిన చిక్కులకు అంతము లేదు. ఒకమూల ఓడిపోయిన రంగరావుప్రభృతులు కుట్టలు సాగించుచుండిరి. వేటొకదెస సీంచేషణశక్రులు బాధింపబోచ్చిరి. ఆనందరావు తఁచిక్కుల

నన్ని టీని ఎట్లో సాధించుకొని వచ్చుచుండెను; గాని యంతలో నేదో వ్యాధివలన నాతడు స్వరస్ఫుర డయ్యేను.

మైనాబాయి ఈమూనందరావు భార్య. ఆమె భర్త పోవునప్పటికి గర్భవతిమై యుండెను. కంటకావృత మైన రాజ్యము ఆమె చక్కుఁడేయవలసియుండెను. అయితే మూరారి రావు అను జ్ఞాతి యొక్కఁడు లంచము లిచ్చి ఉద్దోగుల సందఱను స్వాధీనపడచించిని తుదకు సుస్థానమునుగూడ వశ పటచించినియెను. ఇట్టి విషత్పమయములోగూడ మైనాబాయి చిత్తస్తోర్యమును గోలోపవక బాగుగ నాలోచించి ఇట్టితేలో ప్రసవసమయమున థారానగరమున నుండుట మంచికి గాదు అని నిశ్చయించుకొని యిందూరుప్పుణమునకుఁ బోయేను.

నెలలు నిండిన తరువాత మైనాబాయి కుమారునిఁ గనియెను. “భయము వలదు. నీయొడల నీక్కురానుగ్రహము గలదు. కుమారుడు కలుగుటయే యందుల కుదాహరణము. ఇక థారానగరసంస్థాన మెట్లును నీదే” యని హితచింతకు లామెకు కైర్యము గౌలిపిరి. పిల్లవానికి రామచంద్రరావు అని నామకరణము చేయబడెను.

“ఈక్కురుఁ డవలంబము నిచ్చినాడు. ఇక నూరుకుండ వలసిన యగత్యము లేదు” అని తలఁచి మైనాబాయి కుమారుని నిపిత్తము మఱల థారానగరసంస్థానమును స్వాధీనము

చేసికొనుటకు నిశ్చయించుకొనియొను. ఇక్కడ నిట్టుండగా నచ్చట థారానగరదుర్దమును పాల్చించు ప్రభువు మంచివాడగుటవలన మురారిరావుపత్తమును విడిచి “నాకు రామచంద్రరావు ప్రభువు” అని ప్రకటించెను. ఇట్లు క్రమక్రమముగా పరిహితమునండే థారానగరమున బాలరాజునకు బలముకలుగఁజోచ్చెను.

ఇది యంతయుఁ జూచి మురారిరావు “కథ అడ్డముగా తిరుగుచున్నది” అని భావించి కపటము సేయుటకు నిశ్చయించుకొనియొను. “నేను మియొడల నెప్పుడును ద్రోహాచింత నెఱుగను. నావలన నేమయిన నపరాధములు జరిగిన పత్తమున మన్మింపవలసినది. ఇక ముందు మియొజ్జు ననుసరించి ప్రవర్తింతును” అని మధ్యవర్తులద్వారా మైనాబాయికి వర్తమాన మంపెను. మోస మెలుగని రాణి ఈశ్వరలీల యిట్లున్నదని భావించి పిదప మురారిరావు థారానగరమునకు రావలసిన దని యావ్యానింపగా వెంటనే బయలుదేఱెను.

మార్గమధ్యమున మురారిరావుపత్తమువా రనేకు లామెను కలిసికొని అనేకవిధములు బొగడి “మురారిరావు మియొయొడల నిప్పుడు మివుల భక్తుడై యున్నాడు. అతడు గతమునకు చాల పళ్ళాత్మాపడుచున్నాడు” అని బొల్లిమాటలు చెప్పి యామెను మతేంత నమ్మించి థారానగరమునకు గొని వచ్చి యొక గృహమున విడియించి మురారిరావును దోడి తెచ్చుటకు వెడవిరి.

వారట్లు యిట్లు విడుచుటయే తడవుగ విచ్చుక్కత్తులు బూనిన భట్టులు వచ్చి మురాచిరావువక్కమున యిట్లు ముట్టు డించిరి. క్షణములో నీసుగతి రాణికిఁ దెల్లిసెను. ఆమెను సమ్మి యున్న భట్టులు కొందరు లోపలకు బోయి “ఇట్టి యావద వచ్చినది. ఇష్టుడు విచారించుచూ గూర్చుండిన ప్రయోజనము లేదు. ఇష్టుడు తరణోపాయము చూడవలెను. వెంటనే మిారు పురుష పేషము ధరించి తప్పించుకొనిపోవుట మంచిది” అని చెప్పిరి. అందుమిాద నామె యిట్లు చెప్పేను. “మిారు చెప్పినది రొఱక యుచాయమే; గాని నేను దాని సనుసరింపజాలను. నా పుట్టినింటివారును, అత్తింటివారును గూడ జూరులు. ఆట్టి వంశములోఁ బుట్టి యిట్టివంశము మెట్టి నేను పాటుబోతుల పని చేయనేల?”

ఇది యిట్లుండఁగా రాణిని మిక్కిలి ప్రేమించు నొక దాసి తన కుమారు నక్కడ నుంచి యుక్కితో బాలరాజు నెత్తుకొనిపోయి కోటలో నున్న దుర్గాధిపతి కష్టగించేను. పిదప మైనాబాయి “రాజు సురక్షితుడయ్యెను. ఇక నేను ఏమయి నను విచారము లేదు. అయినను మనము ఊరకుండనేల? మన దేహమున నీరక్తము ప్రవహించుట లేదా? శత్రువులు మనతోఁ బోరవచ్చినచో వారిని ఊరక విడువనేల? అథములు, ఆన్యా యమునకు ఒడిగట్టినవారు నగు శత్రువులు అంత దైర్శ్యముతో వచ్చినచో మనమేల వెనుదీయవలయును?” అని చెప్పేను. ఇది విని ఆక్కడ నున్న స్వల్పపరివారము పౌరు

పము తెచ్చుకొని రాణి చెప్పునట్లు చేయటకు నిశ్చయించు కొనియొను.

ఆవసరమైనచో యుద్ధము చేయట కిట్టన్ని యేర్పాట్లును చేసికొని మైనాబాయి తన స్థితిగతు లన్ని యుఁ దెలుపుచు “సాహాయ్యము జేయవలసిన” దని శిందేవును, ఇంగ్లీషారి కిని కబురు చేసేను; గాని వారెవరును మాట్లాడలేదు. అయితే యాసంగతి మాత్రము మురారిరావునకు దెలిసిపోయొను. తోడనే “చూడు ఈయుద్ధమురాలి నేమిచేసెదనో? నేలఁబెట్టి కాలరాయకపోయిన నేను మురారిని గాను” అని యాతఁడు నిష్పాలు గ్రంక్కనాగెను. అప్పుడు మైనాబాయి యిట్లు వర్త మానము చేసేను.

“నీవెంత గింజుకొనినను ప్రయోజనములేదు. థారా నగరసంస్థానప్రభు వగు రామంద్రరావు నీకు చిక్కఁడు. ఆతఁడు రేపలైలో కృష్ణునివలె నిన్ను సంహరించుటకు పెరుగు చున్నఁడు. ఇంక నన్ను నీవు ఏమి చేసినను నాకు చింతలేదు. ఇట్లని నీకు నేను స్వాఫ్థిన మగుట కలలోనివార్త నాకంతములోఁ బ్రాంము లుండగా నీవు నిశ్చింతుఁడవు గాజూలవు.”

ఇది విని మురారిరావు యుద్ధమునకు స్థిరపడేను. గాని బణ్ణోదానుండి మంత్రి తమ్ముఁ డగు సభారాంచిమళాళీ యను నాతఁడు పెద్దసైన్యముతో వచ్చుచున్నఁ డని తెలిసేను. ఇది తెలియటయే తడవుగ మురారిరావు పట్టణము విడిచి పాఱి పోయొను.

పిదప మైనాబౌయికి పట్టుకము సులభముగ స్వాధీన మయ్యెను, వెంటనే యామె కుమారునిఁ జేరుకొని యాతని వేర పరిపాలనము ప్రారంభించెను. కొంతసేవలికి సభారాం చిమణాజీ వచ్చి చేరుకొనియెను. ఆతడు రక్తపాతము లేకుండ నగరము చేసిక్కినందుల కానంచించెను; గాని రాణి స్వయముగ రాజ్యము చేయుటకు సమ్మతింపకపోయెను. తనకును, తనరాజునకునుఁ గూడ కొంతలాభము కలుగవలయు నని యాతని యభిప్రాయము; గాని మైనాబౌయి యారెండింట నొకదానినిఁ గూడ కొనసాగనీయలేదు. తుదకు సభారాం చిమణాజీ మంత్రిగా నుండుట కంగికరించెను.

ఈవిధమున అనేకవిషప్తురంపరలు సంఘవించుటచే సంస్థానమునకు చాల ఆప్యు పెరిగెను. మంత్రియు రాణియుఁ గూడ అనేకోపాయములు పన్నిరి. ఈసందర్భమున మంత్రి చచ్చిపోయెను. బాపూరఘునాథరావు అను నతడు దివానయ్యెను.

మఱలు రాణియు మంత్రియు ఆలోచనలకుఁ బ్రాహం భించిరి. అనేకము లగు డ్యోహాలు తట్టెను. చాల ఎత్తులు వేసిరి; గాని ప్రయోజనము కలుగలేదు. “ఇక నిది గాదు మార్గము” అని చెప్పి రాణి పరదేశములమీాదికి దండయాత్రలకు బయలు . దేతెను. చాల ధనము సంపాదించి యాదండయాత్రలవలన వచ్చిన ఆపదల నన్నిటినిగూడ తోలఁగించి రాణి సంస్థానము

ననేకవిధముల చూగుచేసి కొమారుని పెంచి వెద్దుచేసి పరి
పాలనమునందలి మర్కుముల నన్నిటని ఉపదేశించి యుక్తసము
యమున నాతనికి రాజ్య మిచ్చి బ్రతికి యున్నంతకాలమును
ఈశ్వరార్ఘ్యము చేసి పిదప పరలోకమునకు బోయెను;

9

మ ల్లి మ దే వి

మల్లమదేవి.

బొబ్బిలిసంస్కార్త్వరుడు డగు రావు గోపాలకృష్ణరంగా
రావు చక్కఁగా రాజ్యము నేలుచుండెను. పరిపాలనమున స్వీ
యముగ దక్కుడు డగుటవలనను, తమ్ముడు డగు వెంగళ్యాపును,
చెలికాని వెంకయ్య, తాండ్ర పాపారాయఁడు మున్నగు బంధు
వులను సకలవిషయములయందును చేదోదువాదోదుగ
నుండుట వలనను సంస్కారమును బరిపాలించుట యూతనికి విలా
సముగ నుండెను.

ముజఫుజంగు అను తురుష్కాడు తన తాత తనకు
చేసిన వాగ్దానముప్రకారము వైదరాబాదు సంస్కారము తన
స్వాధీన మగునట్లు సాయము చేసినచో ఉత్తరసర్కారులు
మిాకిచ్చేద నని పరాసువారి సాయము గోరెను. ప్రదుచ్చేరిలో
నప్పుడు ప్రెంచిగవర్నరుగా నున్న డూసే యందుల కంగిక
రించి యట్లే చేసెను. ముజఫుజంగు తన వాగ్దానమును
చెల్లింపవలసినవాడ డయ్యెను. అప్పుడు నవలత్త కళీంగాధినాథుడు
డగు విజయరామరాజు అందులకు అంగికరింపక “పరాసులు
మనకు క్రొత్త నేడు మిాకు సాయము చేసి యొకళ్లను నాళ
సము చేసిరి. రేపు మిాకంటె నధికముగ నాళ వెట్టినచో నిన్న

నాశనముచేసి వేటోకనికి సాయము చేయుదురు. కావున వారికి ఉత్తరసర్కారు లిచ్చి బలవంతులను గావింషకుము” అని ముజఫరుజంగుతో రాయబారములు నడపెను.

ఈసంగతి పరాసులకు దెలిసెను. ఏమి చేయవచ్చును? ఉత్తరసర్కారులయం దెల్లి విజయరామరాజు చాల గోప్య వాడు. ఆతనికి చాల పలుకుబడి కలదు. ఆతఁ డడ్డెనేని ఉత్తరసర్కారులలో ప్రవేశము గలుగదు. ఈవిషయము లన్నియు చక్కగ యోచించుకొని దూష్టి “మిహు అడ్డురావలదు. మిహకే మియు ఇబ్బంది లేదు. పయిగా రాజమహేంద్రవరము సర్కారును శ్రీకాకుళము సర్కారును తక్కువ జిస్తునకు మిహు కాలున కిచ్చెదము” అని రాజుతో రాయబారము సాగించెను.

రాజునకు ఇది చాల లాభకరముగా తోచెను. ఇది వఱకు రాజమహేంద్రవరము శ్రీకాకుళము సర్కారులలోని జమిాందారులును, పాశైగాంధును, తనతో సమానులు గాక పోయినను తనకు సామంతులుమాత్రము కారు ఇష్టుడు రాజమహేంద్రవరశ్రీకాకుళసర్కారులు తన వైనవో వారందఱును తన శ్వేతాతపత్రమునీడకు వత్తురు. ఈసంగతి యోచించుకొని రాజు అందుల కంగీకరించెను. ఉత్తరసర్కారులు నిరాఫూటముగ పరాసులకు స్వాధీన మాయ్యును.

ఈసంగతి బొచ్చిలివారికి తెలియవచ్చెను. ఇది యిట్లు జరి

గినచో ఇంతవఱకును పైదరాబాదు నవాబుచేతి శ్రీందనున్న తాము తోటి విజయరామరాజునకు పన్ను కట్టవలసివచ్చెను ఇంతకంటే అవమానకర మేమున్నది? ఇదంతయు చక్కగా యోచించుకొని వారు రాజుమహాంద్రవరము శ్రీకాకుళము సర్కారులు విజయరామరాజునకు రాకుండఁ జేసిరి.

దీనితో విజయరామరాజును బ్రహ్మండమైన యాగ్రహము వచ్చినది. “నాకు సంక్రమించెడి రాజ్యమును రాకుండఁ జేసినారు; గానున బొభ్యలికోటు నేలకున్న నేను త్యతియుఁడను గాను” అని యాతఁడు శపథము దాట్చెను. ఇరువురును గూడ పిదప క్రోధకారణములను వెంచుకొనిరి.

కొన్ని దినములు గడచిన తరువాత ఈగడబిడలో శిస్తులు బకొయిపెట్టిన జమీందారులవద్ద వసూలుచేయటకు పైదరుజంగు సాహాయ్యముతో బున్ని బయలుదేఱెను. ఆతఁడు రాజుమహాంద్రవరమువద్ద కోటిలింగషైత్రమున మకాముచేసి జమీందారుల కండఱకును తాఖీదులు పంపెను. జమీందారు లందఱును వచ్చిరి. విజయరామరాజుగూడ వచ్చెను; గాని బొభ్యలివారు రాలేదు. విజయరామరాజు తాను బయలు దేఱుటకు ముందు కలిసిపోదము రమ్మని బొభ్యలివారికి వార్తనంపెను; గాని వారు ఆ రాయబారిని కొట్టి అగోరవ పఱచిరి.

రాజునకు మంచి యవకాశము దొరకెను. ఆతఁడు

ముందు పైాదరుజంగును స్వాధీనపత్రచికొనిరొమ్మేను. పిదప నిరువురును గలిసి బొబ్బిలివారిమాడ బుస్సీకి ఆసూయ కలిగించిరి. “నాతాంథీదులను వీరేల లక్ష్మీము చేయరు?” అని బుస్సీ ఆగ్రహము వహించెను. ముందు మకాములో రావువారి రాయబారులు వచ్చి బుస్సీతో మాట్లాడిరి. “మావిలోధి యగు విజయరామరాజు మింపద్ద నుండుటచే మాను గౌరవములు జరుగవని భయము. మిం రభయ ఏచ్చెద రేని మావోరను తోడుకొని వచ్చెద” మని వారు చెప్పిరి. “అందఱు దొరల కంటె వెలమదొరల యాధిక్యమేమి? ఎవరికిని జుగని యవము ర్యాద మనవద్ద వారి కేల కలుగును? విజయరామరాజు మన వద్ద నుండిన వారికి మూడు కీడేమి? వారు తప్ప మనవద్దకు మత్తెవరును రాఁగూడ దని వారి యభిప్రాయమా? రాజునకును తమకును విరోధము లుండిన వాని దారి నవి యుండును. మనవద్ద వాని ప్రస్తకీ యేమి? రాజు తమమిండ మనవద్ద కొండెములు ఏమియుఁ జెప్పలేదే? చెప్పేనే యనుకొనిన వానిని మన మేల విందుము? కలిసిపోద మని రాజు వార్త నంపఁగా ఆదూతను ఆగౌరవపత్రమవలసిన యావళ్ళకము రావువారి కేమి వచ్చెను? ఇదంతయు తిరుగుబాటునకు లక్షణము. ఇంక వారు మన చెంతకు రానక్కుఱ లేదు” అని పైాదరుజంగును బుస్సీయుకూడఁ బలుకుకొనిరి తసమయము కనిపెట్టి “రాజు బొబ్బిలిని నాను పట్టము కట్టినచో బకాయి. యంతయు నిష్పాడే తీర్చివేసెదను. ఎప్పటి కప్పుడు శిస్తు చెల్లించు

చుందును. ఇష్టివరెనే మిాతాఫీదులు వచ్చిన వెంటనే ఎక్కడకు రమ్మనిన అక్కడకు వచ్చేదను” అని చెప్పేను. బుస్సి రాజునకు మాట యిచ్చేను.

ఇంకను ముందునకు బోయిన తరువాత మఱల వెలమ వారి రాయబారులు వచ్చిరి. “మాదౌర తిరుగుబాటు యొఱుగడు. మిాయెడల వారికి గల భక్తికి పారము లేదు. చిన్న దౌరగారి పెండ్లి యగుచుండుటచే కదలుటకు పీలులేకుండ నున్నది. ఆగ్రహమువల” దని వారు చెప్పిరి; గాని బుస్సి కామాటలు నచ్చలేదు. “కోట కాళీ చేసి వెడలిపోవలసినది. మేము భాబ్మిలిని విజయరామరాజునకు పట్టము కట్టేద” మనియు “మారు ఇంకనైన మాయాజ్ఞలకు బధ్యతైయందురేని మజీయుక పరగణా మిాకిచ్చెద” మనియు ఆతిడు బదులు చెప్పేను.

రాజీ కుదురలేదు. పరాసువారు భాబ్మిలి ముట్టడించిరి. ఆప్మడుగూడ రానువారు మఱల సంధిప్రయత్నము చేసిరి. “బాబ్మిలి విడిచిపొం” దని బుస్సి చెప్పేను. “మేము విడువము” అని రానువారు చెప్పిరి. యుద్ధము ప్రారంభ మయ్యేను.

రాజు సైన్యముతోఁ గూడ పరాసువారి సైన్యము నఱువది వేలు. భాబ్మిలి రాణువ నాలుగువేలు మాత్రమే. వెల మలు చాల నావేళముతోఁ బోరిరి. అయినను ప్రయోజనము కలుగలేదు. కొంతసేపటికి వారికి ఆపజయశంక వొడమెను

“పురుషు లందఱును యుద్ధములోఁ జచ్చిపోవలసినది” అని యాజ్ఞాపించి రంగారావు “అంతగిపురము చక్కచెట్టుము” అని చెలికాని వెంకయ్యకుఁ జెపెను.

వెంకయ్య క్తి పుచ్చుకొని అంతగిపురము ప్రవేశించెను. మల్లమ్య యాతనిని గాంచి “వెంకయ్యా, రావువారి స్తుతి యింతకు వచ్చినదా? అయినను బెంగలేదు. పెలమలు ఒకరికి లొంగరు. అంతియే చాలును. భోబ్బిలిచెబ్బలి యింను బ్రతికి యుండుగా నాకు వైకుంఠయాత్ర. ఇంతకంటే అదృష్ట మేము న్నది? అయిన నంతిపుర మంతయుఁ దిరిగి రఘ్యు” అని చెపెను. వెంకయ్య అంతవఱకును వంచికొనియున్న మొగము నెత్తి జేన్తరింపజేసికొని “బకటి రెండు” అని లెక్కించుచు అడ్డులేని యంతిపుర మంతయు కలయిదిరిగెను.

ఇట మల్లమ కుమారుఁ డగు వెంకటరాయని దాసి వెంకటలత్తు చేతి కిచ్చి దీవించి దోసెనువరాలు దాని చేతఱోసి “నానాయన నెట్లయిన నీవు చామల్కకోటయందలి నాచెల్లెలు జగ్గమ్మవద్దకుఁజేర్పుము. బ్రతికియుండినచో రావువారి పగదీర్పు టకు—నిజయరాముని చిత్రవథ చేయుటకు ఈచిన్ని మొలక చాలును” అని చెప్పి పంపివేసెను. ఇంతలో అహర్వాయాథ శిఖామణియగు వెంకయ్యయక్కడకువచ్చెను. మల్లమ్మ “తమ్ముడా, వచ్చితివా?” యని “రావువారిసక్తము అక్రమము కాదేని, శశ్రీరుడు న్యాయమును పాలించునేని, నానాథుడు ఏపాపము

నెఱుఁగఁ డేని, నేడు సంఘుమరణము పాలైన యిందఱు వెల
మకాంతలును శ్రీత్వమునకు అదర్చకురాండేని, నేను రావు
గోపాలకృష్ణరంగారావుదౌరవారి పదచాసి నేని అన్యాయమున
కొడిగట్టిన రాజు మాకోటముందు దిక్కు మాలిన చావు చచ్చుఁ
గాక” అని మాడుమారులు తూర్పు మొగముగా దుమ్మెత్తిపోసి
వెంకయ్యచేత నున్న కత్తి పుచ్చకొని పొడుచుకొని వీరస్వర
మునకుఁ బోయెను.

10

పద్మని.

ప ద్విని.

ఉదయశ్వరము నేలు రాళ్లా లక్ష్మణసింహుడు అను నాతనికి భీమసింహుడు అను పినతండ్రి యుండెను. ఆతడు భీమపరాక్రమశాలి. రాళ్లాను కుడిభూజమై యుండి యాతడు ఆతని కనేకలాభములను గలిగించుచుండెను.

ఆతని భార్యావేరు పద్మిని. ఈమె సింహాశవ్యాప్తి యగు హమింరసింహుని కొమార్త. ఈమె పృథివిలో నింతటి సుందరాంగి లేదని ప్రభావ్యతి వహించెను. ఈసౌందర్యమునకు దోడు అనంతసుగుణము లామెకు వన్నె దెచ్చుచుండెను. ఈమె భర్తకు పదదాసియై అన్యము నెఱుంగక మహాపత్రిప్రతి యని ప్రభావ్యతి వడనెను.

ఆకాలమున డిలీని అల్లాయుద్దిను అను ఖ్రీవంశజ్ఞుడు పరిపాలించుచుండెను. ఇతడు ప్రారంభమున పెదతండ్రిపాద ముల నాశ్రయించి పెద్దయై తుద కాతనిం జంపి డిలీసింహస నము నెక్కిన ధర్మాత్ముడు.

ఈతడు పద్మిని సుందరి యని వినియోగు. ఈవినికి మో

హామును బుట్టించెను. తుడ కది ఖిక్కుట మయ్యెను. ఆప్యా దౌతోఁ డెట్లుయిన పద్మినిని డిల్లి కిఁ కీసికొనిరావలే నని నిశ్చయించు కొనియొను; గాని యది యొట్టు?

ఆలోచనలు ప్రారంభ మయ్యెను. నక్క సచివు లందఱును జేరి యాతనిఁ బొగడి “పద్మినిఁ బొండకున్న సీసాండర్స్ము, నీచాతుర్యము, నీరసికత, తుడకు నీజిపితముగూడ వ్యాఘ్ర” మని ప్రతి యొక్కించిరి. “మన కిన్ని యాలోచన లవసరము లేదు. రహస్యముగ కుంటెనక తైల నంపిన పద్మిని పిట్టవలే యెగిరి నీయంతిగిప్పరమునకు వచ్చి ప్రాలును” అని యొక్కఁడు చెప్పేను. “పద్మినిమాఁడ మాదృష్టి పడినది. వెంటనే యామెను డీల్లికి పంచవలసిన దని వార్త నంపినచో రాజబుత్తులు కిక్కురు మనకుండ నామెను దెచ్చి విడిచిపోయెదరు” అని మాణి యొక్కఁడు చెప్పేను. “లేకున్న మికోటు సేలముట్టము గావింతు మను మాటగూడ ఆమాటకు జేర్పవలే” నని వేటోకఁడు చెప్పేను; “భీమసీగు తెలివైనవాడు. ఆతడు తనకు సాంత ముగా ఒక రాజ్యము లేకుండపటకు విచారించుచుండును. ‘సీకొక పరగళా యిచ్చేదము. పద్మినిని దెచ్చి యిమ్ము’ అని వర్తమాన మంపినచో పని జరుగును” అని యింకొకఁడు చెప్పేను; గాని యివి యేమియు చక్కవర్తికి నచ్చేలేదు, ఆతడు పీరిని దూరముగా నుండు డని చెప్పి ఆమాత్యులను సేనాధి పతులను ఒకచోఁ జేర్ని సలహా లడిగెను. అందఱు నన్ని విధ

ములను జెప్పిరి. తుడకు పర్యవసాన మేమనఁగా? “రాజపుత్రులు చాల పట్టుదలగలవారు. యుద్ధముచేసి అందు జయించినఁగాని మనకు లాభము లేదు,”

ఈనిశ్చయముతో అల్లాయుద్దిను బ్రహ్మండ మైన సైన్యమును వెంటనిడుకొని వచ్చి చిత్తూరు దుర్గమును ముట్టిడించెను. ఈముట్టడికి కారణము తెలియక రాజపుత్రులు కళ వళపదుచుండఁగా “పద్మినీదేవి త్రిలోకసుందరి యనియు, ఆమె డిల్లీపాదుపాహా అంతస్థితురమున నుండవలసిన దనియు వినాన్నము. ఆమె నిమిత్తమే మేము వచ్చినాము. మాపద్మినిని మాకీయవలసినది. లేవున్న చిత్తూరు దుర్గము నేలముట్ట మగును. దుర్గములోని యొక్క ప్రాణిగూడ మిగులదు” అని అల్లాయుద్దిను వద్దనుండి రాయబారివచ్చి చెప్పేను.

రాజపుత్రుల క్రోధము ఖిన్ను ముట్టెను. ఫిరంగి గుండ్డతో వారు యవసునఁలు బ్రత్యుత్తర మిచ్చిరి.

యుద్ధము ప్రారంభ మయ్యెను. క్రిందనుండి తురుషులును కొండమిాది కోటలో నుండి రాజపుత్రులును ఫిరంగులను, తుపాకులను ప్రేల్చుకొనసాగిరి. అసాకర్యము లధిక మగుటవలన యవసులలో సమ్మ మధికమయ్యెను.

కొన్ని దినములు గడచిన తరువాత అల్లాయుద్దినునకు విజయాశ సన్న గిల్లెను. తుడ కాతఁడు “పద్మినిని మా కీయ

నక్కలేదు. ఒక్కమాటు చూకినఁ జాలును. మేము ముట్టిడి లేపుకొని వెడవిపోయెదను” అని యాతడు కోటలోనికి వర్తమానము చేసెను; రాజపుత్రులు దీనిని గుఱించి దీర్ఘ ముగ మూచించిరి. “అంతటి బింకములు సన్నగిల్లినపుడు ఇక వీడేమి చేయగలడు;” అని వారు మూచించజాలక పోయిరి. “పద్మిని నీకు ప్రత్యుత్తముగఁ గాన్నింపదు. నీకు అంగి కార మేని నీవు ఆమె ప్రతిబింబము నద్దములోఁ జూడ వచ్చును” అని ప్రత్యుత్తర మంపిరి. ఆల్లాయుద్దిను అందులకే యంగికరించెను.

కోటలోఁ బ్రయత్తుము లన్నియు ముగిసిన తరువాత “రావచ్చు” నని వార్త వచ్చెను. తోడనే ఫాదుషా అలంకరించుకొని ఒంటరిగా కొండమిాదికిఁ బోయెను. రాజపుత్రలాతనిని చాల గౌరవించి పద్మినీప్రతిబింబమును జూపిరి. ఫాదుషాహ పరమానందభరితుఁడై “ఇదివఱు మిమర్ణ దలు తెలియక మిమిాదికి దండెత్తివచ్చినాము. మిమ్ము అక్క మప్పుకోర్కె కోరినాము. ఆపరిచితులమై యున్నపుడు జరిగి పోయన పారబాటులను మన్నింపవలసినది. ఇక్కడనుండి డిల్లీ పాదశాహాలకును, చిత్తారురాజపుత్రులకును శాశ్వత మయిన స్నేహచౌంధవ మండవలయు నని సేను కోరుచున్నాను. ఈ రెండు పక్షములవారునుపికమత్యముతో నున్నచో జగత్తం తయ సేకమయినను భయములేదు” అనిచెప్పెను. రాజపుత్రులు

గూడ ఇందుకనుకూలముగఁ బలికిరి. ఉభయులకును స్నేహమయ్యెను.

ఆల్లాయుద్దిను సెలవుదీనికొని బయలుదేతెను. తురుఘ్నాని సాగనంపి వచ్చుటకు రాజపుత్రులు భీమసింగున కాజ్ఞాపించిరి. భీమసింగును, ఆల్లాయుద్దినును, ఆమాటయు, నీమాటయుఁ జెప్పుకొనుచు కొండ దిగుణోచ్చిరి.

చాలదూరము వచ్చిన తరువాత ప్రక్కల నున్న తుప్పుల నుండి కొండాలు తురకభట్టులు వచ్చి భీమసింగునిఁ బట్టు కొని కాలునేతులు బంధించిరి. “భీమసింగు మాకై దీ, పద్మాని మాగుడౌరమునకు వచ్చునంతవఱకును ఆతడు మాబందీ. ఆమె రాకున్న భీమసింగును చెక్కముక్కల క్రిందఁ గొట్టి మేము వినోదముగఁ బెంచుకొనుచున్న పిట్లలకు ఆహారముగఁ బెట్టెదము” అని ఫాదుపూహా కొండమిాదికి కబురు పంచెను.

ఇది విని కోటలోనివా రండఱును డెల్లు వోయిరి. లక్ష్మణ సింగునకు మిాది ప్రాణములు మిాది కెగిరిపోయెను. పద్మాని కిప్పు దేవి జవాబు చెప్పవలెను? ఎవరికి నేమియు తోచ దయ్యెను. అందఱును పాములవలె బుసకొట్టుట తక్క నెవరు నేమియుఁజేయజూలకయుండిరి. రాళ్ళా ఎంతనేప్ప దోచించి నను ఏమియుఁ దోచక “దర్శన మిాయవలెను” అని పినతల్లికి వర్తుమానము చేసెను. “ఇప్పుడు దర్శనము లక్కాణలేదు.

పద్మిని మింగుడారమునకు వచ్చును. ఆమెవెంట ఆమెను సాగ నంపుటకు ఆమె దాసీలు ఏడువందలును ఏడువందలపాలకు లలో వచ్చేదరు. వారందఱును విడియుట కొక్కు పెద్ద గుడా రమును నిర్మింపవలెను. దానివద్ద మగవాడు—బౌలుడు గూడ నుండఁగూడదు. చూడఁగూడదు. కొంతసేపయిన తమ వాత పద్మిని తన వెంట వచ్చిన దాసీల నందజను కోటలోనికిఁ బంపివేసి తానొక్కుఁడై మిం స్వాధీన మగును. అని తురు ఘుటనకు కబురుచేయవలసిన” దని చెప్పేను. భీమసింగు ఇది విని మొదట ఉలికిషడెను; గాని పిదప అందలి యాంతర్య మును గ్రహించి పరమానందభరితుఁడై అల్లై చేసెను. తురు ఘుటుఁ డిందులకు అంగికరించి సర్వమును సమకూర్చెను.

యుక్కసమయమున ఏడువందల పల్లుకులును కోటలో నుండి వచ్చి గుడారమున విడిసెను. పాలకి ఒకటికి పదార్థరు చొప్పున బోయా లుండిరి.

కొంతసేపటికి అల్లాయుద్దిను ఎదుటకు ఒక సరదాను వచ్చి “భీమసింగునకును, పద్మినీదేవికిని శాశ్వతవియోగము గలుగుచున్నది. ఈసమయమున ఈమెతో మాట్లాడుటకు భీమసింగునకు ఒక్కట్టు మవకాళ మింయవలెను. ఇది కానున్న నీదేవి కోరిక” యని చెప్పేను. “అట్లయిన అభ్యంతర మేమి;” యని యల్లాయుద్దిను అందుల కంగికరించెను. భీమ సింగు గుడారము జొచ్చెను. ఇది తైన కొంతసేపటికి కొన్ని పాలకులు కొండమీండికి బయలుదేతెను. అదేమని ఫాదుపొ

యడుగఁగఁ “ఫందు పరతునకు వ్యతిరేక మేమియు లేదు. పద్మినిని సాగ నంపి ఒకొక్కదానీ వెడలిపోవుచున్నది” అని ప్రత్యుత్తరము చెప్పబడియెను. ఆపల్లనులలో నొకదానిలో గూర్చుండి భీమసింగు కోటలోనికిఁ బోయెను.

ఎంతసేపటికిని ఈసమావేశము ముగియకపోవుటచే అల్లాయుద్దిను త్వరపడఁజొచ్చెను. తుదకు, విచ్చుకత్తులు బూనిన రాజపుత్రులు వందలకొలడి గూడారమునుండి వెలువడి తురుషులమోదఁ బడిరి. అల్లాయుద్దిను రాజపుత్రులు చేసిన మోసము నప్పుడు గ్రహించి కాళ్ళకు బుద్ధిచెప్పెను. కుత్రియులు తురకలను దౌరకినంతవరకును సంహరించి వారి సామగ్రియంతయుఁ గోనిపోయిరి. పద్మిని నందఱును పొగడిరి.

సంవత్సరము గడచిన తరువాత అల్లాయుద్దిను మఱల దండెత్తివచ్చెను. ఉభయవిషములవారునుగూడ ఘోరముగఁ బోరిరి. రాజపుత్రులలోఁ బురుషు లందరును యుద్ధములో మడిసిరి. పద్మిని మున్నగు కుత్రియస్త్రీలెల్లరును అగ్నిగుండము లలో నుఱ్చి ప్రాణములు విడిచిరి. వల్ల కాడులతో నిండియున్న చిత్తారుద్దరమును అల్లాయుద్దిను స్వాధీనపఱుచుకొనియెను.

చెన్నపురి: వావిళ్ల రామస్వామికాస్తులు అండ్ సన్వారి
‘వావిళ్ల’ పెస్సున ముద్దితము.

వచన గ్రంథములు.

	ప్రతి 1-కి రూ. అ.
ఆయుదుగురువోంగలకథలు	... 0 4
ఆరేబియో నైట్యుకథలు	... 1 4
శసబునీతికథలు, ప్రథమభాగము, వంసూరి సుబ్బారావు	0 6
డిటో రెండవభాగము	... 0 8
ఖుఫులచరిత్ర, రాచకోండ ఆన్నయ్యశాస్త్రిగారు	0 8
చార్డరీఫుకథలు	... 0 8
తాతాచార్యులకథలు	... 0 6
తెనాలిరామలింగనికథలు	... 0 4
దక్కనురూర్యకథలు	... 1 8
దేశింగురాజుకథ (జంగముకథ)	... 0 6
నలచరిత్ర, చిన్ననైజు పటములతో	... 0 6
నలుగురుమంత్రులకథ	... 0 4
పరిష్యావినోదకథలు	... 0 12
పంచతంత్రము, వచనము, సులభులై	... 0 6
పతివ్రతలచరిత్ర, మంగిహూడి వేంకటశర్మ	... 1 8
పరమానందజిష్ణులకథలు	... 0 3
పురాణగాథలు, శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి	... 0 10
డిటో రెండవభాగము	... 0 10
ప్రశ్నాదచరిత్ర, చిన్ననైజు పటములతో	... 0 4
బ్బెతాళునికథలు	... 0 8
భూజకాళిదాసకథలు, ప్రథమభాగము, ఉత్సవ వేంకట	
నరసింహచార్యులు	... 0 12
డిటో ద్వాతీయభాగము, మద్దులపల్లి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి	0 12

ప్రతి 1-కి రూ. అ.

భోజనికథలు	...	0	8
మదనకామరాజుకథలు	...	0	14
మర్యాదరామన్నకథలు	...	0	2
మైరావణచరిత్ర	...	0	1
యజుర్వేదకథాసంగ్రహము, 50 చిత్రకథలుగలది	0	8	
రేచుక్కపగటిచుక్కకథ	...	0	3
విక్రమార్యునికథలు	...	0	8
వీరాంగనలు, 22 వీరాంగనలచరిత్రలు గలవు. శ్రీపాద			
సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి	...	0	12
వైద్యలకథలు, శివలమల్లు చెన్నాప్రగడ సీతన్న			
అను ఇద్దరివైద్యల అధ్యాత్మచికిష్టలుగలవు	...	0	4
శుకనస్తుచికథలు	...	0	6
పేక్కపియర్ నాటకథలు, లాంబువ్రాసీనవానికి తెనుఁగు			
అ. ఉమాకాంతముగారివిరచితము	...	1	8
సంస్కృతనాటకథలు, శ్రీసీతారామశాస్త్రి	...	1	4
సావిత్రిచరిత్ర, చిన్నసైజు, పటుములతో	...	0	4
సాక్షి, ఒకటవభాగము, పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు	2	0	
,, రెండవభాగము	,,	2	0
,, మూడవభాగము	,,	1	8
,, నాలవభాగము	,,	1	12
,, బిదవభాగము	,,	1	0
,, ఆఱవభాగము	,,	1	0
సాక్షి, 6 భాగములు ఒక కేసారికొన్న చో	...	8	0

. వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రలు అండ్ సన్స్,

292, ఎన్ఫ్లస్టిడ్, చెన్నుపురి.

